

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Euroskepticismus českých a slovenských subjektů skupiny EKR

Bakalářská práce

Autor: Jiří Kalánek

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Dočekalová, Ph.D.

Hradec Králové, 2016

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Jiří Kalánek

Studium: F13232

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce AJ:

bakalářské práce: Euroskepticismus českých a slovenských subjektů skupiny EKR

práce:

Název Euroscepticism of Czech and Slovak Subjects of the ECR Group

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Směrování Evropské unie (EU) k federaci států, přebujelá byrokracie Evropské komise a nynější finanční krize eurozóny jsou živnou půdou pro široký proud názorů, které v různé míře volají po reformě a zastavení další integrace. Tato kritika EU se nazývá euroskepticismus, který se neomezuje jen na staré členské státy, ale rozšířil se dále po celé Unii. Česko i Slovensko 1. 5. 2015 oslavili 11. výročí vstupu do EU. Přesto se i v těchto zemích ozývají euroskeptické hlasy. Cílem této práce je porovnat postoje k evropské integraci u českých a slovenských členských stran skupiny Evropských konzervativců a reformistů (EKR). Tyto postoje budou zkoumány na základě teorií euroskepticismu. Pro tento účel práce zkoumá volební programy pro volby do Evropského parlamentu pro rok 2014, dále pak ostatní stranické dokumenty a vyjádření hlavních představitelů stran v období od roku 2014 do současnosti. Vybranými stranami na základě členství ve skupině EKR je Občanská demokratická strana (ODS) za Českou republiku a Nová väčšina (NOVA), Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (OLaNO) a Svoboda a Solidarita (SaS) za Slovenskou. Hlavní výzkumná otázka práce zní: "Jsou postoje k evropské integraci u vybraných českých a slovenských stran shodné?" Práce se zaměří i na to, zda jsou postoje v souladu s principy skupiny EKR. Práce vychází z kombinace teorií

euroskepticismu převážně od politologů A. Szczerbiaka s P. Taggartem a C. Leconte. První teorie umožní základní typologizaci míry euroskepticismu na měkké a tvrdé, zatímco druhá sleduje důvody pro odmítání evropské integrace (C. Leconte vymezuje čtyři typy: utilitaristický, politický, hodnotový, kulturně antievropský). Použitou metodou je analýza volebních programů a ostatních stranických dokumentů. Na základě této analýzy dojde k typologizaci stran podle konceptů A. Szczerbiaka s P. Taggartem a C. Leconte. Postoje stran budou srovnány na základě synchronní komparace. V počáteční kapitole práce nejdříve představí teoretické přístupy a termín euroskepticismus. V následujících kapitolách analyzuje stranické dokumenty jednotlivých stran a zařadí podle typologie A. Szczerbiaka s P. Taggartem a C. Leconte. Další kapitola se bude věnovat srovnání postojů stran.

Prameny

European Conservatives and Reformists Group. <http://ecrgroup.eu/>
Evropští konzervatisté a reformisté. 2009. Pražská deklarace. Praha: Evropští konzervatisté a reformisté.
NOVA. <http://www.nova.sk/>
NOVA. 2014. Eúropa musí mať rozum aj srdce. b. m. NOVA.
Občanská demokratická strana. 2014. Otáčíme EU správným směrem. Praha: Občanská demokratická strana.
OBYČAJNÍ LÚDIA a nezávislé osobnosti. <http://obycajniludia.sk/>
Sloboda a Solidarita. <http://www.strana-sas.sk/>
Sloboda a Solidarita. 2014. Všetci za Brusel, my za vás. Bratislava: Sloboda a Solidarita.

Literatura

Havlík, Vlastimil et al. 2006. Euroskepticismus a země střední a východní Evropy. Brno, Masarykova univerzita.
Hloušek, Vít a Kopeček, Lubomír. 2010. Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě. Praha: Grada
Leconte, Cecile. 2010. Understanding euroscepticism. New York, Palgrave Macmillan.
Szczerbiak, Aleks a Taggart, Paul. 2008a. Opposing Europe?: the comparative party politics of Euroscepticism volume I. Oxford, Oxford University Press.
Szczerbiak, Aleks a Taggart, Paul. 2008b. Opposing Europe?: the comparative party politics of Euroscepticism volume II. Oxford, Oxford University Press.

Garantující pracoviště: Katedra politikologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Dočekalová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 17.9.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval (pod vedením vedoucí bakalářské práce Mgr. Pavly Dočekalové, Ph.D.) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 3. 12. 2016

Jiří Kalánek

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Pavle Dočekalové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a trpělivost během psaní mé bakalářské práce. Rád bych také poděkoval své rodině za vytrvalou podporu.

Anotace

KALÁNEK, Jiří. *Euroskepticismus českých a slovenských subjektů skupiny EKR*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2016, 55 s. Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se zabývá stranickým euroskepticismem českých a slovenských subjektů europarlamentní frakce Evropských konzervativců a reformistů (*European Conservatives and Reformists*, EKR) za období 2014–2016. Jedná se o politické strany a hnutí – Občanská demokratická strana (ODS), Sloboda a Solidarita (SaS), Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OLaNO) a Nová väčšina (NOVA), jejichž postoje k evropské integraci jsou analyzovány na základě jejich volebních programů. Následně je euroskepticismus těchto politických subjektů zařazen podle dvou teoretických konceptů od politologů A. Sczerbiaka s P. Taggartem a C. Leconte. Stranický euroskepticismus u těchto subjektů je vzájemně porovnán na základě čtyř vybraných kritérií – postoj k politické integraci, měnové unii, rozšíření Evropské unie (EU) a volnému pohybu osob.

První kapitola představuje teoretické vymezení pojmu euroskepticismus a blíže popisuje vybrané typologie. Druhá kapitola pojednává o europarlamentní skupině EKR a analyzuje její postoje vůči EU podle vybraných kritérií. Třetí kapitola již analyzuje vybrané politické subjekty na základě jejich programových dokumentů a zařazuje je podle používaných typologií euroskepticismu. Čtvrtá kapitola porovnává euroskeptické postoje zkoumaných politických subjektů včetně jejich europarlamentní skupiny EKR.

Klíčová slova: Euroskepticismus, EKR, ODS, SaS, OLaNO, NOVA.

Annotation

KALÁNEK, Jiří. *Euroscepticism of Czech and Slovak Subjects of the ECR Group*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2016, 55 p. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis deals with party-based Euroscepticism of Czech and Slovak subjects of the political group of European Conservatives and Reformists (ECR) of the European parliament during the period 2014–2016. Namely these political subjects are – Civic Democratic Party (ODS), Freedom and Solidarity (SaS), Ordinary People and Independent Personalities (OLaNO,) New Majority (NOVA), whose attitudes towards the European integration are analysed on the basis of their electoral programmes. Then Euroscepticism of these political subjects towards the EU is classified into particular types of Euroscepticism according to the two theoretical concepts from political scientists A. Sczerbiak and P. Taggart and C. Leconte. Then the party-based Euroscepticism of these researched political subjects is mutually compared by virtue of four chosen criteria – the attitude towards the political integration, monetary union, enlargement of the European Union (EU), and free movement of persons.

First chapter introduces the theoretical definition of Euroscepticism and closely describes chosen typologies. Second chapter concerns about the ECR group of the European parliament and analyses its stances towards EU according to chosen criteria. Third chapter researches the chosen political subjects on the grounds of their electoral programmes and classifies them according to the used typologies of Euroscepticism. The last fourth chapter compares the Eurosceptical stances of the chosen political subjects together with each other and with the fraction ECR.

Key words: Euroscepticism, ECR, ODS, SaS, OLaNO, NOVA

Obsah

Úvod	3
1. Typologie stranického euroskepticismu	9
1.1. Typologie P. Taggarta a A. Szczerbiaka.....	9
1.2. Typologie C. Leconte	11
1.3. Vymezení kritérií pro komparaci	13
2. Skupina EKR	16
3. Analýza postojů vybraných subjektů skupiny EKR k evropské integraci	20
3.1 ODS	20
3.2. Sloboda a Solidarita.....	23
3.3. NOVA.....	27
3.4. OĽaNO	31
4. Srovnání postojů stranického euroskepticismu.....	35
Závěr	41
Prameny a literatura.....	46

Seznam použitých zkratk

AfD – Alternativa pro Německo (*Alternative für Deutschland*)

EKR – Evropští konzervatisté a reformisté (*European Conservatives and Reformists*)

EP – Evropský parlament

EU – Evropská unie

KDH – Křesťanskodemokratické hnutí (*Kresťanskodemokratické hnutie*)

ODS – Občanská demokratická strana

OLaNO – Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (*Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti*)

NOVA – Nová většina (*Nová väčšina*)

SaS – Svoboda a Solidarita (*Sloboda a solidarita*)

SMER-SD – Směr – sociální demokracie (*SMER – sociálna demokracia*)

Úvod

Politické strany a hnutí, které se v Evropském parlamentu sdružují ve skupině Evropských konzervatistů a reformistů (EKR, *European Conservatives and Reformists*), jednotně volají po reformě Evropské unie (EU). Ta by měla navrátit některé pravomoci zpět na úroveň národních států a znovu zaměřit evropskou integraci především na ekonomický rozměr. Podle nejrůznějších vyjádření EKR pouze taková reforma dodá Unii potřebný impuls k hospodářskému růstu a uchrání ji před možným rozpadnutím, které svými kroky nezohledňujícími názory občanů živí nezodpovědní eurofederalisté (EKR).

Takováto kritika evropské integrace je označována jako euroskepticismus. Ten se v nynější době neomezuje pouze na staré členské státy, nýbrž se vyskytuje v rámci celé EU. Česko i Slovensko po svém „návratu do Evropy“ již v současné Unii představují známé euroskeptiky,¹ jejichž názory se odráží v postojích nejrůznějších politických stran a hnutí, především těch, které sami sebe označují za konzervativní a bránící státní suverenitu ve vztahu k EU. Hájení zájmů jednoho státu ovšem nemusí odpovídat zájmům jiného státu. Proto se důvody pro euroskepticismus nejspíše liší. Cílem této práce je analyzovat a porovnat euroskeptické postoje u českých a slovenských subjektů, které jsou členy skupiny EKR, a zodpovědět výzkumnou otázku: „Jsou postoje k evropské integraci u vybraných českých a slovenských stran a hnutí shodné?“ Práce také odpoví na otázku, zda se tyto postoje shodují s principy skupiny EKR. Další dílčí otázka zní, zda se nějak během zkoumaného období vyvíjel vztah zkoumaných stran a hnutí vůči EU.

Zkoumané období začíná rokem 2014, během kterého se konaly volby do Evropského parlamentu, a končí současností, tj. listopadem roku 2016 stanoveným jako nejzazší datum pro včasné dokončení bakalářské práce. Jak již bylo zmíněno, vybranými subjekty, které práce zkoumá, jsou

¹ Z oficiálních představitelů učinil euroskepticismus v České republice zahraničně známým především bývalý prezident Václav Klaus. Ve slovenském případě vystupuje euroskepticky současný premiér Robert Fico. Podpoře se EU netěší ani v české společnosti. Podle výsledků Eurobarometru z prosince 2015 (Eurobarometr 2015) vyjádřilo 35 % Čechů podporu EU, což je druhá nejnižší oddanost hned po Řecku. Slovenští občané představují Unijní průměr, když 49 % z nich jí vyjádřilo svou důvěru.

české a slovenské strany a hnutí ve skupině EKR za období 2014 až 2016. Jedná se konkrétně o českou Občanskou demokratickou stranu (ODS), slovenskou stranu Sloboda a Solidarita (SaS), hnutí Nová väčšina (NOVA) a hnutí Obyčajní Ľudia a nezávislé osobnosti (OLaNO).

Právě euroskepticismus a obecně vztah politických stran vůči evropské integraci je jedním z aktuálních témat politologického výzkumu. Existuje mnoho přístupů, které se zabývají tím, jak zkoumat vztah mezi politickými stranami a EU. Rozšířeným postupem, který používá i tato práce pro zjištění euroskepticismu, je analýza volebních programů, dalších stranických dokumentů, webových stránek subjektů EKR i jednotlivých europoslanců a prohlášení vedoucích představitelů.

Analýza sleduje celkem čtyři kritéria, podle kterých následně vybrané subjekty komparuje. Jedná se konkrétně o: 1) postoj k prohlubování politické integrace, 2) postoj vůči měnové unii, 3) postoj k dalšímu rozšíření EU a 4) postoj k Schengenské dohodě.² Zkoumané politické subjekty jsou dále zařazeny do jednotlivých typů euroskepticismu vymezených pomocí dvou teoretických klasifikací. S první použitou typologií přišli politologové Aleks Szczerbiak a Paula Taggart. Autoři rozlišují dva základní typy euroskepticismu – měkký (*soft*) a tvrdý (*hard*) euroskepticismus (Szczerbiak, Taggart 2008a: 7–8). V přímé návaznosti na uvedené rozlišení práce dále rozvádí euroskepticismus podle typologie francouzské politoložky Cécile Leconte, která se zaměřuje na důvody pro kritický postoj vůči unijní integraci (Leconte 2010). C. Leconte uvádí celkem čtyři typy pro odmítání EU – utilitaristický, politický, hodnotový a kulturní (Leconte 2010: 46–61). Kombinace obou přístupů umožňuje určení jednak míry stranického euroskepticismu a jednak důvodů pro jeho přítomnost. Pomocí metody synchronní komparace a následného zařazení do typů podle použitých typologií jsou určeny shodné i odlišné znaky euroskepticismu u vybraných subjektů a je zodpovězena výzkumná otázka.

Výběr kritérií, která jsou klíčová pro výsledek komparace, se zakládá na doporučeních autorů obou typologií. První i druhé kritérium zmiňují jako významné ve svých typologiích euroskepticismu jak A. Szczerbiak s P.

² Výběr těchto kritérií vysvětluje podrobněji následující kapitola.

Taggartem (Szczerbiak, Taggart 2008b: 3) tak i C. Leconte (Leconte 2010: 24–47). Tato dvě kritéria jsou důležitá pro budoucí podobu EU, její fungování a oblast společných politik. Třetí kritérium – rozšíření EU, hraje důležitou roli pro další institucionální změny v rámci Unie v případě přijetí nového členského státu. Poslední čtvrté kritérium je zvoleno ve světle přistěhovalecké krize jako střet mezi ochranou státních hranic a zachováním volného pohybu osob, zboží a kapitálu.

Práce je rozdělena celkem do čtyř kapitol. První kapitola se zabývá teoretickým vymezením pojmu euroskepticismus a představuje vybrané typologie od A. Szczerbiaka s P. Taggartem a C. Leconte. Další kapitola se zabývá europarlamentní skupinou EKR, ve které sleduje její programatiku v rámci čtyř stanovených kritérií. Třetí a nejdůležitější kapitola celé práce analyzuje postoj vybraných politických stran hnutí vůči Unii pomocí výše zmíněných kritérií. Analýza vychází zejména z volebních programů a dalších stranických dokumentů. V menší míře také ze stanovisek vedoucích představitelů.³ Následně dochází k zařazení výsledků do obecných typů euroskepticismu definovaných oběma použitými typologiemi. Čtvrtá kapitola následně vybrané strany a hnutí včetně EKR na základě této analýzy porovnává.

V současné době unijní krize vzniká mnoho prací zabývajících se euroskepticismem. Ačkoli se jedná o poměrně nový pojem, existuje celá řada teorií a typologií, jak daný problém zkoumat, a to i přesto že nepanuje jednoznačná shoda na jeho definici. Kromě výše zmíněných autorů se problémem typologizace euroskepticismu zabývají např. politologové Petr Kopecký a Cas Mudde, kteří kritizovali P. Taggarta a A. Szczerbiaka především kvůli vágnosti měkkého euroskepticismu (Kopecký a Mudde 2002), Chris Flood, který rozlišoval hned tři typy obhájců integrace (Flood 2005), nebo Nicoló Conti, který typy tvrdého a měkkého euroskepticismu doplnil o další dva typy pozitivně se vymezující vůči evropské integraci (Conti 2003).

³ Rozhodnutí dát větší váhu a důležitost volebním programům než výrokům vedoucích představitelů je učiněno z toho důvodu, že nejruznější prohlášení nemusí nutně reflektovat názor celé strany, zatímco stranická programatika tak činí.

V českém prostředí se tématu euroskepticismu věnuje Vlastimil Havlík, který se orientuje na výskyt tohoto fenoménu především v České republice (Havlík 2009). Stranickými projevy euroskepticismu se zabývá Petr Kaniok, který ve své dizertační práci nabízí podrobný pohled na to, co vůbec euroskepticismus je (Kaniok 2006). Mezi další autory, kteří se orientují na téma EU, patří Petr Fiala, který kromě publikace o problémech dalšího prohlubování evropské integrace (Fiala 2007) napsal s Markétou Pitrovou rozsáhlou publikaci o Evropské unii (Fiala a Pitrová 2009). K dalším známým politologům patří Ladislav Cabada (Cabada 2009) nebo Vít Hloušek (Hloušek a Procházková 2013). Slovenským stranám a evropeizaci jejich volebních programů se věnuje politolog Jan Kovář (Kovář 2014). Působením Slovenska a také Česka v EU se zabývají slovenský politolog Grigorij Mesežnikov a Zora Bútorová (Bútorová a Mesežnikov 2014). Ze zahraničních autorů se slovenské politice věnuje například Tim Haughton (např. Haughton, Novotná, a Deegan-Krause 2011), který se zaměřuje i na české prostředí.

V odborných politologických kruzích se s dosavadním výzkumem euroskepticismu u středoevropských politických stran můžeme setkat v rámci klasifikace založené na výzkumu P. Taggarta a A. Szczerbiaka (Taggart, Szczerbiak 2008a). Jejich klasifikace vznikla v roce 2002 a byla založena na původní typologii měkkého a tvrdého stranického euroskepticismu. Dle této klasifikace byla ODS označena jako měkce euroskeptická strana.⁴ Podle redefinované typologie stranického euroskepticismu, kterou ve své disertační práci navrhl Petr Kaniok, byla ODS klasifikována jako strana eurogovernmentalistická tj. strana s pozitivním postojem k evropské integraci, která se vymezuje vůči nadnárodnímu pojetí evropské integrace (Kaniok 2006: 97). Euroskepticismu zemí střední Evropy se dále věnuje sborník Vlastimila Havlíka (Havlík 2006). Při výzkumu euroskepticismu ve vybraných zemích zde byla použita přepracovaná typologie P. Taggarta a A. Szczerbiaka (Taggart, Szczerbiak 2008b: 3). I v tomto případě byl postoj ODS k evropskému integračnímu procesu označen jako měkce euroskeptický.

⁴ V roce 2002 politické subjekty NOVA, OĽaNO a SaS neexistovaly.

Slovenská SaS, NOVA a OĽaNO byly Petrem Justem a Oľgou Gyárfášovou taktéž označeny jako měkce euroskeptické, ačkoli tak oba autoři činí implicitně (Just 2015: 121 a Gyárfášová 2014: 149–151). Stručná analýza volebních programů pro volby do Evropského parlamentu pro rok 2014 od Barbory Bodnárové a kol. uvádí jako euroskeptické SaS a NOVA (Bodnárová 2013: 4). OĽaNO podle analýzy patří mezi obhájce evropské integrace (Bodnárová 2013: 4). K dalšímu výzkumu dané oblasti má za cíl přispět i následující text.

Význam této práce tkví především v její aktuálnosti a v porovnání stran a hnutí ze dvou zemí, které zatím na podrobnější akademické srovnání čekají. Tématem euroskepticismu je přitom nutné se zabývat, protože se jedná o dynamický a neustále se vyvíjející proces v současné době posilovaný hlubokou krizí Unie.

Pro aktuálnost tématu a prozatím chybějícímu obsáhlejšímu zpracování, které by srovnávalo český a slovenský euroskepticismus, představují klíčový zdroj informací především volební programy pro volby do Evropského parlamentu (EP) z roku 2014. U slovenských subjektů jsou důležitým pramenem také volební programy do slovenské Národní rady z roku 2016. Ačkoli nehrálo téma EU ve volební kampani stěžejní roli, zkoumané strany a hnutí se k Unii ve svých programech vyjadřovaly a poskytnuly tak další zdroj pro zkoumání jejich euroskepticismu. V případě ODS byly pro dění po roce 2014 využity především vyjádření jejich nejvyšších představitelů. I právě proto vychází práce ve velké míře z webových stránek všech zkoumaných subjektů. Zde čerpá především z oddílů zabývajících se stanovami nebo vizemi strany či hnutí stejně jako články, které komentují aktuální dění v souvislosti s EU. Na stránkách EKR jsou velmi podrobně popsány cíle této skupiny v každé unijní politice. Citování čelních politiků a europoslanců má za účel potvrdit platnost stranického programu, nebo naopak poukázat na rozpor a možný posun ve směřování strany nebo hnutí. Jako užitečný zdroj komentující aktuální dění z pozic EKR se jeví webová stránka europoslance Jana Zahradila, protože se vyjadřuje ke sledovaným kritériím. Částečně tomu také je na stránce europoslance Branislava Škripka. Dvoudílná publikace A. Sczcerbiaka a P. Taggarta *Opposing Europe* (Sczcerbiaka a Taggarta 2008) spolu s knihou

Understanding Euroscpeticism od C. Leconte (Leconte 2010) představují stěžejní publikace pro určení výsledné kategorizace euroskepticismu u vybraných subjektů. Pro lepší pochopení euroskepticismu a dokreslení situace v regionu střední Evropy čerpá práce z publikací Vlastimila Havlíka (Havlík 2006 a 2009). Podobný účel plní i disertační práce Petra Kanioka (Kaniok 2006), která je velmi podrobným pohledem do celé problematiky. Pro zmapování slovenské politické scény posloužil sborník slovenských autorů hodnotících zahraniční politiku slovenských stran a hnutí (Bodnárová 2013).

1. Typologie stranického euroskepticismu

Podle politologa Vlastimila Havlíka se pojem euroskepticismus a vznik euroskeptických stran datuje k období po podpisu Maastrichtské smlouvy, kdy se EU stala nejen ekonomickým, ale i politickým projektem (Havlík 2006: 8). Od té doby se pojem euroskepticismus značně rozšířil, ať už v žurnalistickém prostředí, tak mezi odbornou veřejností. Nejedná se totiž o něco stabilního a neměnného, ale naopak o dynamický jev, který se vyvíjí ruku v ruce s vývojem evropské integrace.

V politické vědě termín euroskepticismus poprvé použil britský politolog Paul Taggart, který jej definoval jako: „postoj vyjadřující opozici vůči procesu evropské integrace“ (Taggart 1998: 365–366). V následujících letech vznikla řada pokusů, jak klasifikovat postoje politických stran k evropské integraci. Žádná z nich ale není všeobecně uznávaná a respektovaná. Vzhledem k tomu, že národní politika je stále výrazněji spoluformována rozhodnutími učiněnými na úrovni EU (Havlík 2009: 9–10), zaujímá téma EU čím dál více důležité místo ve stranických dokumentech. Tím se stává i přesné postížení stranického euroskepticismu více nezbytným. Jak například uvádí Petr Kaniok: „(...) euroskepticismus by měl obsahovat především jasné vymezení se strany vůči projektu evropské integrace ve smyslu transferu politické moci a suverenity směrem od národního státu k nadnárodním strukturám“ (Kaniok 2006: 83).

1.1. Typologie P. Taggarta a A. Szczerbiaka

Za základní typologii stranického euroskepticismu se považuje koncept představený politology A. Szczerbiakem a P. Taggartem, který dělí euroskeptické strany na dvě skupiny – tvrdé (*hard eurosceptic*) a měkké (*soft eurosceptic*). Tvrdě euroskeptické strany jednoduše odmítají existenci EU, volají po odchodu svých zemí z Unie nebo jejich požadované reformy nejsou slučitelné s dnešní evropskou integrací (Szczerbiak a Taggart 2008a: 7), která je založena na přesunu pravomocí z národních států do nadnárodních institucí (Szczerbiak a Taggart 2008b: 3). Oproti tomu měkce euroskeptické strany neusilují o vystoupení z Unie, ale oponují jedné nebo více konkrétním unijním politikám nebo nesouhlasí se současným

směřováním evropské integrace, které vede k poškozování národních zájmů (Szczzerbiak, Taggart 2008a: 8).⁵

Pro zpřesnění své typologie uvádí Szczzerbiak a Taggart celkem čtyři negativní vymezení toho, co euroskepticismus podle nich není. Jedná se o nesouhlas s evropskou integrací pro její podkopávání národních zájmů dané země. Tím chtěli oba autoři zúžit jinak kvantum stran, které takovou podmínku splňují. Za druhé považují za vhodné rozlišovat mezi různými politikami Unie podle jejich důležitosti. Strana, která oponuje EU v nedůležité oblasti, nemusí nutně být euroskeptickou. Naopak za typický příklad zásadní unijní politiky označují postoj k evropské měnové unii respektive přijetí či odmítnutí eura. Třetím postojem, který podle autorů nekonstituje euroskepticismus, je odmítání dalšího rozšíření EU, protože jakkoliv neovlivňuje další přesun pravomocí směrem k unijním institucím. Navíc je zřejmé, že s vyšším počtem členů je těžší dosáhnout shody a některé euroskeptické strany tak mohou rozšíření podporovat. Jako poslední postoj, který nemá s euroskepticismem nic společného, považují Szczzerbiak a Taggart kritiku Unie za její nedostatečnou integraci nebo demokratičnost (Szczzerbiak, Taggart 2003: 12–15).

Taggart se Szczzerbiakem kromě míry euroskepticismu neopomněli ani otázku, proč se strany stávají euroskeptickými. Jako dvě motivace pro vznik stranického euroskepticismu autoři uvádějí ideologii a taktiku (Szczzerbiak, Taggart 2003: 18–19). Ideologicky motivovaný euroskepticismus vyplývá z přesvědčení, že projekt EU je škodlivý, a proto daná strana usiluje o vystoupení z Unie (Kaniok 2006: 34). Tento ideologicky odůvodněný postoj koresponduje s tvrdým euroskepticismem a patří k dlouhodobé politice dané strany. Tvrdě euroskeptické strany jsou často označovány jako tzv. *single-issue*, tedy strany prosazující jedinou politiku, a sice opozici vůči evropské integraci (Taggart 1998: 368). Oproti tomu takticky motivovaná opozice vůči evropské integraci odpovídá

⁵ Tato výše zmíněná definice je již přepracovanou typologií původního rozdělení, která byla podrobena kritice např. od P. Kopeckého a C. Muddeho. Ti kritizovali příliš široké vymezení měkkého euroskepticismu, do kterého mohl spadat každý politický subjekt, který se negativně vymezil vůči EU. Např. strana, která by odmítala rozšíření EU a namísto toho volala po prohloubení evropské integrace, by byla měkce euroskeptickou. Kopecký s Muddem přišli s vlastní typologií rozlišující hned čtyři kategorie: Euroentuziasty, Europragmatiky, Euroskeptiky a Euroodmítače. Více viz Kaniok 2006: 36–38.

měkkému euroskepticismu a má často účelový charakter. Tato účelovost euroskepticismu spočívá v jeho silnější přítomnosti u opozičních stran. Politolog Nick Sitter uvádí, že unijní politika je běžně spojována s politikou vládní koalice, které opoziční strany ze své podstaty oponují (Sitter 2002: 12–13). Přítomnost v opozici proto může často vést i jinak proevropské strany k euroskeptickému postoji.

Ze současnější kritiky této typologie stranického euroskepticismu lze uvést například článek politologů Petra Kratochvíla a Daniela Kného. Autoři tvrdí, že toto rozdělení je již zastaralé kvůli nárůstu důležitosti unijních témat v tuzemské politice, proměně situace v nových členských státech EU a snížení tzv. systémů s omezenou politickou soutěží (Kný a Kratochvíl 2015: 201).⁶ Výsledkem toho navozuje podle autorů tato klasifikace dojem, že euroskepticismus je deviací od normy – podpory evropské integrace.

Přes uvedenou kritiku představuje rozdělení na tvrdé a měkké euroskeptiky stále základní a užitečnou typologii, která rozlišuje ty, kteří nesouhlasí s podstatou evropské integrace, a ty, kteří oponují současnému stavu nebo směřování Unie. Narůst důležitosti unijních témat sice může způsobit, že definici měkkého euroskepticismu odpovídá stále více stran, nicméně při rozlišení významnosti jednotlivých unijních politik, kterým tyto strany oponují, se lze tomuto problému vyhnout.⁷

1. 2. Typologie C. Leconte

Ve své publikaci *Understanding Euroscepticism*, jak již z názvu vyplývá, si C. Leconte klade za cíl seznámit čtenáře s fenoménem euroskepticismu. Kniha kromě historického přehledu o vývoji opozice vůči evropské integraci také usiluje o shrnutí všech postojů důležitých aktérů (politické strany, voliči, média, státní instituce apod.) vůči euroskepticismu. Po tomto shrnutí dochází C. Leconte k závěru, že euroskepticismus není okrajovým jevem,

⁶ Omezenou politickou soutěží mají autoři na mysli takové stranické systémy, kde chybí konfrontace ohledně témat spojených s EU a naopak panuje konsenzus napříč stranickým spektrem.

⁷ Tyto unijní politiky pro určení měkkého euroskepticismu vymezil politolog Richard S. Katz a jsou uvedeny v kapitole 1.3. Jejich smyslem je zabránit tomu, aby se do typu měkce euroskeptické strany zařadily takové subjekty, které nesouhlasí pouze s nedůležitou politikou EU.

který se týká protestních stran, ale je naopak hluboce zakořeněn v každé evropské společnosti a na jeho existenci se spolupodílí všichni aktéři. Obraz euroskepticismu je pak součástí kolektivního vnímání vztahu dané společnosti ke slovu Evropa (Leconte 2010: 9).

V kapitole věnované stranickému euroskepticismu vyjmenovává C. Leconte jeho čtyři hlavní zdroje – politický, utilitaristický, hodnotový a kulturně antievropský (Leconte 2010: 46–61). Politický euroskepticismus odkazuje na takový druh euroskepticismu, který prosazuje zamezení dalšího přenášení pravomocí do unijních institucí a vytvoření nadnárodního státu, který by podkopával státní suverenitu a státní zájmy. Hlavním zdrojem tohoto euroskepticismu jsou národní parlamenty, které se obávají ztráty svých pravomocí a nemožnosti tento proces zastavit. Jedním z příkladů politického euroskepticismu je kritika EU kvůli demokratickému deficitu.

Druhým typem je utilitaristický euroskepticismus, jenž zpochybňuje zisky plynoucí z další integrace. Jako typický příklad uvádí C. Leconte rozšíření EU o nový stát, který stane čistým příjemcem unijního rozpočtu a sníží tak peníze pro stávající členy (Leconte 2010: 46–47). Obecně lze konstatovat, že utilitaristický euroskepticismus dává důraz na co největší zisk pro daný stát a varuje před navyšujícími se náklady spojenými se členstvím v EU. Pochopitelně takto orientovaný euroskepticismus nabyl na síle v souvislosti se zavedením společné měny, krizí eurozóny a také posílením redistribuční role EU. Z toho důvodu do tohoto typu patří zejména slovní spojení – prosazování státního zájmu (Leconte 2010: 50). Utilitární euroskepticismus lze přirovnat k takticky motivované opozici, jak ji uvádí Taggart se Szczerbiakem.

Hodnotový euroskepticismus se projevuje obavou národních států z nebezpečí přehlasování ve společensky citlivých a symbolických tématech jako jsou potraty, práva menšin nebo rovnováha mezi občanskými svobodami a veřejným pořádkem. Jedná se tedy o odmítnutí stejného pojetí lidských práv v rámci celé Unie a dopadů společného trhu na společnost. C. Leconte uvádí příklad, kdy je pro Švédsko nemožné limitovat dovoz

alkoholu pro porušování volného pohybu zboží (Leconte 2010: 56).⁸ Ve světle posledních událostí lze do této kategorie zařadit strach z vnucení povinných přerozdělovacích kvót.

Poslední typ euroskepticismu je označen jako kulturní antievropanství, které popírá společnou evropskou civilizaci nebo nepovažuje danou zemi za příslušnou k Evropě. Za takovou zemi označuje C. Leconte např. Velkou Británii a její historickou nedůvěru vůči kontinentální Evropě (Leconte 2010: 61). Jako další země mohou být uvedeny Dánsko a Švédsko (Kaniok 2006: 34). Toto kulturní odmítnutí Evropy společně s ideologickými výhradami vůči EU, které zaujímají zejména ultra levicové či pravicové strany vedou k zásadnímu odmítnutí evropské integrace a tedy k tvrdému euroskepticismu. Tento zdroj euroskepticismu se velmi podobá Taggartově a Sczerbiakově ideologické motivaci.

1. 3. Vymezení kritérií pro komparaci

Hlavním důvodem pro použití obou výše zmíněných typologií je cíl analyzovat nejen míru stranického euroskepticismu, ale také identifikovat pohnutky (motivaci), které za tímto odmítáním evropské integrace stojí. Analýza se zaměřuje na čtyři kritéria, jejichž smyslem je lépe porovnat vybrané strany a hnutí a také přesněji určit, čemu přesně měkce euroskeptické strany oponují. Jak totiž vyplývá z Taggartovy a Sczerbiakovy typologie, není úplně jasné, proti jakým konkrétním věcem se měkce euroskeptické strany vymezují (Kaniok 2006: 40).

Prvním zkoumaným kritériem je postoj k prohlubování politické integrace. Jedná se o to, na jakém základě, federalistickém nebo mezivládním, si strany a hnutí představují fungování EU. Tento postoj považuje za důležitý při určování míry euroskepticismu politolog Richard S. Katz, podle kterého euroskeptické strany odmítají vytvoření nadnárodní EU a brání pravomoci národních parlamentů ve jménu národní suverenity (Katz 2008: 153). C. Leconte odpor k prohlubování evropské integrace a ochranu

⁸ Více viz rozhodnutí Evropského soudního dvora Klas Rosengren and Others v Riksåklagaren, judgment of 5 June December 2007 http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/arrets/04c170_en.pdf (16. 3. 2016).

národních zájmů klasifikuje jako politický euroskepticismus. Prvnímu kritériu politického euroskepticismu tedy odpovídá postoj subjektů spočívající v odmítnutí prohloubení integrace a přenášení dalších pravomocí směrem k unijním institucím. Stejně tak veškeré programové zmínky zastávající mezivládní model naplňují toto kritérium.

Druhým kritériem je postoj vůči měnové unii, který uznávají za důležitý jak Taggart a Sczerbiak, protože se jedná o významnou součást integrace, tak i C. Lenconte, pro kterou odpovídá jejímu utilitárnímu euroskepticismu – tedy převaze výdajů nad zisky. U České republiky toto kritérium naplňuje postoj odmítající přijetí eura. Ve slovenském případě postoj požadující opuštění společné měny nebo nedodržování finančních závazků plynoucích ze členství v eurozóně. Odpor vůči společné měně může také odpovídat prvnímu kritériu politického euroskepticismu, kdy politické subjekty odmítají opuštění národní měny, protože zosobňuje jeden z atributů suverénního států. Takový postoj se projevuje např. v prohlášeních, že stát by měl disponovat kontrolu nad svou měnou.

Třetím kritériem je otázka dalšího rozšíření EU. Ačkoli Taggart a Sczerbiak rozšíření nepovažují při určování euroskepticismu za důležité, představuje zřejmě nejúspěšnější unijní politiku a zásadně souvisí s podobou evropské integrace. Otázka rozšíření patří do výčtu politik uvedených S. Katzem, protože podle něj pokračující přijímání nových členů vede EU k federalizaci (Katz 2008: 169). R. Katz tím má na mysli, že pro např. současných dvacet osm členů Unie není možné rozhodovat jednomyslně a zavedení nástroje kvalifikační většiny pro lepší funkčnost EU je velkým posunem k těsnější unii. Tato práce se přiklání k názoru R. Katze a přes výhrady Sczerbiaka a Taggarta považuje rozšíření za politiku významně ovlivňující uspořádání EU. Toto kritérium je tedy splněno v případě, že zkoumané subjekty odmítají přijetí nových členských států. Motivy pro odmítnutí se často liší. Může se jednat o politický euroskepticismus kvůli nedostatečné institucionální připravenosti EU, ekonomický euroskepticismus z důvodu hospodářské nevyspělosti kandidátského státu nebo hodnotový euroskepticismus kvůli kulturní odlišnosti.

Poslední kritérium – postoj k Schengenské dohodě, se opět inspiruje u Katzova vymezení politik, kterým by měly měkce euroskeptické strany

oponovat. Toto kritérium bylo především zvoleno z důvodu aktuální přistěhovalecké krize, která ohrožuje zachování volného pohybu osob, zboží a kapitálu. Je tedy zajímavé sledovat, čemu zkoumané strany a hnutí dávají přednost – Schengenské dohodě, nebo ochraně hranic. V tomto kritériu se projevuje politický a hodnotový euroskepticismus, jako i utilitární přístup k Unii v podobě finančních ztrát v případě omezení volného pohybu. Jako operacionalizace tohoto kritéria se považuje postoj zkoumaných subjektů k ochraně státních hranic a zachování volného pohybu osob. Pokud je požadováno obnovení hraničních kontrol a zrušení Schengenské dohody, pak kritérium odpovídá měkce euroskeptickému projevu.⁹ Jedná se nejčastěji o politický euroskepticismus, protože ochrana státních hranic je vykládána jako atribut suverénního státu, jehož úkolem je legitimovat příchozí imigranty a chránit tak své občany.

Celé téma imigrace je úzce spojeno s povinnými přerozdělovacími kvótami, které jsou proto také zmíněny. Kvóty představují indikátor hodnotového euroskepticismu. Jejich odmítnutí je způsobeno společenským nesouhlasem a přesvědčením, že ohrožují kulturní identitu daného státu.

⁹ Schengenská dohoda umožňuje státům zavádět kontroly na hranicích za výjimečných okolností. Maximálně však po dobu šesti měsíců.

2. Skupina EKR

Frakce Evropských konzervativců a reformistů vznikla teprve v roce 2009 poté,¹⁰ co se euroskeptické strany rozhodly ukončit spojení s Evropskou lidovou stranou.¹¹ Vznik frakce inicioval bývalý předseda britských konzervativců David Cameron, i přes obavy svých spolustraníků, že opuštění velké lidovecké frakce zbaví konzervativce vlivu v europarlamentu (Bale, Hanley a Szczerbiak 2010: 88). Ani ideově blízká ODS se do frakce EKR, která měla vzniknout po europarlamentních volbách v roce 2009, nijak nehrnula. Tehdejší předseda Mirek Topolánek patrně z obav, zda nově vznikající frakce splní podmínky pro vytvoření skupiny v europarlamentu, nevyučoval setrvání v lidovecké skupině (Goldirová 2007).¹² Obavy z nevýznamnosti frakce se brzy ukázaly jako liché, když EKR po svém vzniku získala padesát čtyři členů a nyní po posledních volbách v roce 2014 představuje třetí nejsilnější skupinu se sedmdesáti třemi europoslanci (Evropský parlament 2016). Podle počtu mandátů jsou nejvýznamnější stranou britští konzervativci, kteří získali jednadvacet mandátů, následovaní polským Právem a spravedlností s devatenácti mandáty. ODS zastupují dva europoslanci a SaS, OĽaNO a NOVA shodně jeden europoslanec (Evropský parlament 2016).

Frakci EKR museli opustit do konce dubna 2016 europoslanci za Alternativu pro Německo (*Alternative für Deutschland*, AfD) kvůli nevybíravému výroku o střelení uprchlíků (Zeit 2016) a pro své sblížování se Svobodnou stranou Rakouska. Jak odůvodnil britský europoslanec Ashley Fox: „Pro skupinu EKR zastávající principy individuální svobody, respektu a rovnocenného zacházení, je nemožné tolerovat jakékoliv vazby s FPÖ.“ Ta je podle Foxe extremistickou stranou, která odmítá NATO, sympatizuje s Ruskem a podporuje rasismus (Fox 2016). Podobně zajímavá je přítomnost Dánské lidové strany a Pravých Finů ve frakci EKR. Tyto dvě

¹⁰ Skupina nebo synonymním výrazem frakce je seskupení zvolených europoslanců na základě blízkosti jejich politických programů. Jedna z definic popisuje skupinu v europarlamentu jako: „agregátor národních politických stran, které se v ní sdružují na základě sdílené ideové profilace a vidiny získání materiálních, finančních a politických výhod“ (Dočkal, Kaniok, Závěšický 2007: 65).

¹¹ Do té doby se skupina nazývala Evropská lidová strana – Evropští demokraté (EPP-ED).

¹² Pro ustanovení skupiny v europarlamentu je od roku 2008 potřeba dvacet pět členů reprezentujících sedm členských států.

populistické strany byly donedávna považovány za tvrdé euroskeptiky na okraji politického spektra a pouze z důvodu zvýšení svého koaličního potenciálu zmírnily svůj euroskepticismus (Topaloff 2012: 176).¹³

Co se týče programatiky a postojů frakce, EKR se hlásí k myšlence pružné, otevřené a mezivládní spolupráce v EU (EKR). Stěžejním dokumentem obsahujícím postoje EKR je Pražská deklarace. Ta obsahuje výčet deseti bodů, hlavních pilířů politiky EKR. Na prvním místě se ne náhodou nachází princip svobody podnikání, obchodování a soutěže s důrazem na nízké daně a minimální regulaci. Z toho vyplývá důležitost liberálního přístupu k ekonomice a jednotnému trhu pro členy skupiny. Následuje požadavek svobody jednotlivce a jeho osobní zodpovědnosti. Třetím principem je podpora udržitelné a čisté energetiky s ohledem na národní bezpečnost. Jako čtvrtý bod je uvedena důležitost rodiny jako stavebního kamene společnosti. Poněkud překvapivě se až na pátém místě nachází princip státní suverenity a odmítnutí federalistického uspořádání EU (EKR 2009).

Deklarace dále volá po podpoře transatlantických vazeb a NATO, kontrolovanému přistěhovalectví, efektivní a moderní veřejné službě, ukončení přebujelé byrokracie a větší transparentnosti unijních institucí a k stejnému přístupu ke všem členským státům EU bez ohledu na jejich velikost nebo dobu členství v unii (EKR 2009).

V ohledu ke čtyřem zkoumaným kategoriím EKR jednoznačně odmítá další přenášení pravomocí na unijní úroveň. Podle EKR má dojít k reformě EU posílením národních parlamentů pomocí uplatňování principu subsidiarity a tzv. žlutých karet (EKR).¹⁴ Tento postoj řadí EKR do měkce euroskeptické typologie a indikuje silnou přítomnost politicky motivovaného euroskepticismu. Lze tak předpokládat, že i zkoumané strany a hnutí jsou v tomto ohledu jednotné. Ohledně zachování či rozpuštění

¹³ Na příkladu Dánské lidové strany a Pravých Finů se projevuje problematika rozlišení stran na tvrdé a měkké euroskeptiky. Podle politologů S. Usherwooda a N. Startina stojí Práví Finové na pomezí Taggartovy a Szcerbiakovy typologie jako strana využívající protiunijní rétoriku pro rozšíření své antiimigrační politiky (Usherwood a Startin 2013: 7). Jan Karlíček považuje obě uskupení za tvrdě euroskeptické (Karlíček 2015: 51), zatímco L. Topaloff je již řadí do měkkého euroskepticismu.

¹⁴ Žlutá karta je název pro mechanismus, který umožňuje národním parlamentům donutit Evropskou komisi k přezkoumání svého návrhu, pokud nesouhlasí třetina parlamentů členských zemí.

měnové unie už ovšem EKR žádný postoj nezaujímá, pouze zdůrazňuje nutnost zachovat dobře fungující jednotný trh mezi členy a nečleny eurozóny (EKR). Je tak zřejmé, že členské politické subjekty mají rozdílné názory na budoucnost eura. Pochopitelně utilitaristický euroskepticismus z EKR příliš nezaznívá, protože finanční výhoda pro jednu zemi, nezřídka znamená přítěž pro druhou. Přesto EKR usiluje o nižší a spravedlivější rozpočet EU. Tím má na mysli podmínku, že členský příspěvek nepřesáhne 1 % HDP daného státu (EKR).

V otázce rozšíření EU se staví EKR pro za předpokladu splnění všech předvstupních podmínek. V souladu s podporou demokracie a stability v sousedních státech EU je podle EKR nutné podporovat kandidátské země ve splnění přístupových kritérií (EKR). Přesto krátký odstavec věnovaný rozšíření s neutrálními a vágními větami naznačuje, že přijetí nových členů není na pořadu dne. Ohledně přistěhovalectví zaujímá EKR postoj, který nazývá „Tvrdý ale férový“. Podle něj se mají přijímat skuteční uprchlíci a odmítat ti, kteří přišli pouze zneužívat sociální systém. Povinné přerozdělování přistěhovalců EKR odmítá. Lepším řešením má být unijní pomoc nejvíce postiženým státům pro splnění jejich závazků a ponechání konečných rozhodnutí na národních parlamentech, které tématu rozumí lépe (EKR). Odmítnutí celounijního řešení signalizuje jednotný odpor členů EKR vůči povinným kvótám. Zachování výhod Schengenské dohody není zmíněno. Např. Dánská lidová strana dříve otevřeně usilovala o odchod Dánska ze Schengenské zóny (Knudsen 2008: 160). Nyní na svých stránkách zdůrazňuje státní suverenitu, ale opuštění Schengenské zóny již nezmiňuje (Dansk Folkeparti 2016).

Z prohlášení EKR vychází nejsilněji politický euroskepticismus usilující o posílení národních parlamentů. Zřejmě z důvodu různorodosti členů EKR není utilitaristický euroskepticismus silný. Omezení výdajů EU a nízké příspěvky do rozpočtu představují jeho jediné projevy. Mechanismus kvót je odmítnut nikoli ze strachu z nabourání konzervativních hodnot jednotlivých států přijetím kulturně odlišných lidí, ale z přesvědčení, že tento problém spadá do kompetence národních parlamentů. Jedná se tak opět o politický euroskepticismus. Hodnotový ani kulturně antievropský nejsou v prohlášeních EKR nalezeny. Postavení

skupiny v rámci EU lze shrnout slovy politologa Sertana Akbaba, podle kterého skupina svou konstruktivní kritikou evropské integrace, která nezpochybňuje její samotnou podstatu, způsobuje přeměnu euroskepticismu z okrajového fenoménu na nedílnou součást dialogu o budoucí podobě politického zřízení Unie (Akbaba 2014: 114).

3. Analýza postojů vybraných subjektů skupiny EKR k evropské integraci

Tato kapitola analyzuje vybrané subjekty skupiny EKR. Po stručném představení každé strany a hnutí následuje analýza založená na čtyřech kritériích. Následně dojde k zařazení strany podle používaných typologií.

3.1 ODS

ODS je tradiční politická strana v českém stranickém systému, která od svého vzniku nechyběla ani jednou v parlamentu České republiky. Samu sebe označuje na svých webových stránkách jako liberálně-konzervativní stranu následující tradice křesťanské, evropské civilizace a západních demokracií. Ohledně zahraniční politiky ODS uvádí, že se hlásí k transatlantickým vazbám a k EU chová střízlivý postoj hájící zájmy ČR (ODS).

Hned v úvodním představení tak zřetelně zaznívá kritický tón vůči unii. Ten je u ODS v podstatě přítomen od počátku přístupových rozhovorů ČR s EU až do nynější doby.¹⁵ Lze tedy souhlasit s Havlíkem, podle kterého je ODS ve své politice vůči EU dlouhodobě neměnná (Havlík 2006: 71).

Politolog Sean Hanley poukazuje na skrytou tendenci u občanských demokratů klást české národní zájmy do opozice vůči německým (Hanley 2008: 257). Tomu odpovídá i názor europoslance J. Zahradila, že německé zájmy vedou k federalizaci EU a odporují mezivládnímu modelu, který obhajují občanskí demokraté (Zahradil 2015). Stejně tak obviňuje J. Zahradil Německo z prosazování svých zájmů, kdy do EU láká imigranty pro oživení svého pracovního trhu (Zahradil 2016). Česko-německým sporem dále vysvětluje S. Hanley, proč se ODS tolik hlásí k anglosaskému neoliberalismu a euroskepticismu (Hanley *in* Szczerbiak a Taggart 2010: 257).¹⁶

¹⁵ Stranické materiály ze staršího období zmiňují stejně jako materiály ze zkoumaného období obranu národních zájmů jako hlavní cíl v EU (ODS 1996: 11; ODS 1998: 15–16; ODS 2004: 2; ODS 2009: 8; ODS 2014: 12).

¹⁶ Přes trvající kritiku EU již během přístupových rozhovorů doporučila ODS svým voličům hlasovat pro vstup do EU, ačkoli několik jejích členů toto doporučení odmítlo. (Balík, 2006: 167–168). Navíc to byla právě ODS, která podala přihlášku do ES nebo schválila Lisabonskou smlouvu.

ODS se v minulosti a ani nyní neoznačuje jako euroskeptická strana, ale eurorealistická. Jedná tak z toho důvodu, že si je vědoma neexistující alternativy a odmítá lehkomyšlné opuštění EU (ODS 2014: 12). Toto vyjádření jasně vylučuje tvrdý euroskepticismus, který usiluje o opuštění Unie a nepřipouští ani její reformu. ODS lze tedy označit za zástupce měkkého euroskepticismu pro své oponování unijním politikám a nesouhlasu se současným směřováním Unie.

Hlavní důvody, ze kterých pramení euroskepticismus u občanských demokratů, jsou obsaženy především ve všudypřítomném obratu národní zájem. Ten C. Leconte zařazuje do politického euroskepticismu, který bojuje proti federativnímu uspořádání EU a obhajuje mezivládní model. ODS skutečně zastává intergovernmentální uspořádání a hlasitě volá po navrácení některých pravomocí zpět k národním státům (ODS 2014: 14). Žádnou konkrétní pravomoc ve svém ovšem programu nejmenuje. Velmi důrazně se ODS staví proti možnému přehlasování ČR v Radě EU, ke kterému již došlo ohledně přijetí migračních kvót. Pro P. Fialu se jedná o tolik závažné téma, že zpochybňuje samotné členství ČR v unii: „A zdůrazňuji, že nevolám po happy endu našeho členství v EU. Pro občany ČR chci takové podmínky členství v EU, která nám umožní zachovat autonomii v zásadních otázkách státní suverenity“ (Poslanecká sněmovna PČR 2015).

Ačkoli se ODS zasazuje za pružnou a vícerychlostní EU se silnými národními parlamenty, termín národní zájem má ve stranických materiálech ODS častěji význam zisků, které pro ČR ze členství v EU plynou, jak vyplývá z tohoto prohlášení: „Členství v Unii pro nás není cílem samo o sobě, ale pouze nástrojem k podpoře české ekonomiky, větší svobody českých občanů a posilování pozice České republiky na mezinárodní scéně“ (ODS 2014: 12). ODS tak „měří Evropu českým metrem“ a v národním zájmu bojuje za více peněz pro české zemědělce nebo proti ekologickým závazkům omezujícím český průmysl (ODS 2014: 6–10). Odkazování na národní zájem ve smyslu zisků a nikoli navrácení pravomocí je označeno jako utilitární euroskepticismus. Ten se objevuje ve volebních programech ODS nejčastěji.

Výše zmíněné odkazování k evropské civilizaci, západním demokraciím a právům jednotlivce jednoznačně vylučuje kulturní antievropanství jako zdroj euroskepticismus. Podobně ODS nikde nevaruje před přijetím takových zákonů, které by byly pro českou společnost morálně nepřijatelné, a to i přesto, že upozorňuje na slabý vliv ČR v europarlamentu. Občanští demokraté popisují své rozhodování v europarlamentu následovně: „nehlasujeme v zajetí ideologického pohledu, ale zvažujeme případ od případu, jak se konkrétní evropská norma projeví v České republice“ (ODS 2014: 2). Tento výrok dále dokládá utilitární euroskepticismus.

Přesto se hodnotový euroskepticismus v nynější době velmi silně projevuje v souvislosti s imigrační krizí a povinnými kvótami. Podle ODS není možné být přehlasován v tak důležité věci jakou je přijetí kulturně odlišných imigrantů (IDNES 2015; ČT24 2015a). Citlivost tématu muslimských přistěhovalců zdůvodňuje J. Zahradil českou historií: „Nebyli jsme nikdy koloniální mocnost (...) Naše zkušenost ze soužití s velkými skupinami etnik přicházejícími z mimoevropských oblastí je omezená“ (Deník 2015).

Ze zaměření na zkoumané kategorie plyne, že ODS je zásadně proti pokračující politické integraci a spolupráci suverénních států považuje za vhodné uspořádání EU (ODS 2014: 2–4; Zahradil 2015; Fiala 2016). Takový postoj potvrzuje politický euroskepticismus. Stejně rezolutně se staví i proti měnové integraci a přijetí eura. Nyní ODS požaduje trvalou výjimku umožňující nepřijímat v budoucnu euro (ODS 2014: 13). Důvodem pro odmítnutí je oslabení suverenity země a obava z poškození české ekonomiky – tedy politický a utilitární euroskepticismus.

ODS naopak prosazuje rozšíření EU o nové členy (ODS 2014: 9), což je poněkud překvapivé, protože rozšíření se orientuje především na země západního Balkánu, které by se staly dalšími čistými příjemci unijního rozpočtu, snížily by dotace pro ČR, a tedy hypoteticky poškodily národní zájem. Možným vysvětlením je vidina toho, že z rozšíření volného trhu bude ČR profitovat více.

Otázka ochrany státních hranic a zároveň udržení Schengenské dohody znamená pro ODS značné dilema. Pro občanské demokraty představuje vnitřní trh, tedy volný pohyb osob, zboží a služeb základní

kámen evropské integrace, který má být bez výjimky dodržován. Zároveň ale ODS neváhala dožadovat se uzavření české jižní hranice s Rakouskem v případě selhání vnějších hranic Unie (ČT24 2015b). ODS je tedy připravena obětovat Schengenskou dohodu, pokud stát nemůže kontrolovat své hranice a přicházející imigranty, jak dokládá výrok P. Fialy: „'Můj dům, můj hrad' je staré anglické heslo a dnes musí platit pro stát. Náš stát, naše bezpečnost“ (Fiala 2016). Politický euroskepticismus tak zde vítězí nad utilitaristickými zájmy.

Z výsledků analýzy stranické programatiky ODS vyplývá, že stranu lze zařadit do typu měkkého euroskepticismu, protože zastává pouze unijní integraci na základě jednotného trhu a odporuje jakékoli další politické integraci. Vyjádření předsedy P. Fialy navíc naznačují, že je ODS připravena zaujmout vůči unii tvrdý euroskeptický postoj v otázce povinných přistěhovaleckých kvót. Mimo kulturního antievropanství jsou u ODS zastoupeny všechny důvody pro euroskepticismus, jak je vymezila C. Leconte. Převažuje především utilitaristický a politický euroskepticismus. ODS totiž usiluje především o maximalizaci výhod plynoucích ze členství a zastavení přenášení pravomocí do EU.

Je otázkou, zda do budoucna nepovede P. Fiala ODS více cestou hodnotového euroskepticismu, který by posunul stranu na pomezí měkkého a tvrdého euroskepticismu, pokud by nevykloučovala opuštění EU. Z dalších vyjádření P. Fialy to tak nevypadá. Historická zkušenost s postoji ODS vůči evropské integraci možný příklon k tvrdému euroskepticismu vyvrací. Silná kritika je spíše ukázkovým příkladem platnosti teze, že míra euroskepticismu je ovlivněna tím, zda se strana nachází v opozici, nebo vládnoucí koalici. Tlumení euroskepticismu má podle N. Sittera vést ke zvýšení koaličního potenciálu strany a také snadnějšímu fungování vládnoucí koalice (Sitter 2002: 14). Zatímco z opoziční lavice se strana na jiné politické subjekty ohlížet nemusí.

3.2. Sloboda a Solidarita

Sloboda a Solidarita založená v roce 2009 se označuje jako pravicově-liberální strana složená z podnikatelů a manažerů (SaS). Ve svých stanovách strana klade důraz na svobodu jedince, omezení vměšování státu do

hospodářství a solidaritu s lidmi ve finanční nouzi pro zachování stability společnosti (SaS). V oddílu nazvaném Vize mluví SaS o potřebě lépe hájit slovenské zájmy a vymezuje se vůči dalším záchranným balíčkům, znevýhodnění slovenských farmářů a gold-platingu (SaS).¹⁷

SaS uspěla hned ve svých prvních parlamentních volbách v roce 2010, ve kterých získala 12,14 % a stala se součástí vládní koalice (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Stojí za zmínku, že se v těchto volbách objevili na kandidátce SaS členové hnutí OĽaNO, kteří, jak zmíním v příslušné kapitole, zastávali i poněkud jiné než liberální postoje. Vláda premiérky Radičové ovšem skončila předčasně, když hlasování o zapojení Slovenska do eurovalu v roce 2011 bylo spojeno s hlasováním o důvěře vlády, které poslanci SaS nepodpořili.¹⁸ V následujících volbách v roce 2012 se strana s 5,88 % těsně dostala do Národní rady ve volbách, aby se v letošních volbách stala se 12,1 % druhou nejsilnější stranou (Štatistický úrad Slovenskej republiky).

SaS v úvodu volebního programu do EP označuje za úspěch vymanění se z izolace mečiarismu a vstup Slovenska do EU (SaS 2014: 3). Potvrzuje se tak tvrzení, že státy, které si prošly vážnou krizí demokracie během své transformace, si váží EU obecně víc než země, které takovou situaci nezažily (Leconte 2010: 75). Na dalším místě SaS jednoznačně odmítá opuštění EU, ale požaduje hluboké změny a odmítá přístup těsnější Unie (SaS 2014: 6). Tímto lze vyloučit tvrdý euroskepticismus a označit SaS za měkce euroskeptickou stranu usilující o změnu směřování současné unijní integrace.

Jak ovšem uvádí politoložka Oľga Gyárfášová, SaS odmítá označit sebe samu jako euroskeptickou, i přestože kromě kritiky Unie z ekonomických důvodů rozšiřuje euromýty o kvótách na splachování nebo zákaz cukru v džusech a posiluje na Slovensku zavedený stereotyp, že Brusel se nás netýká (Gyárfášová 2014: 149–150).

¹⁷ Gold-plating, česky pozlacování, označuje proces, kdy během implementace unijní směrnice do národního práva přidá členský stát další vlastní požadavky, čímž dále roste pro administrativní zátěž.

¹⁸ Euroval je zjednodušené označení pro záchranné fondy pro členy eurozóny – Evropský nástroj finanční stability a nynější Evropský stabilizační mechanismus.

Za hlavní důvod pro odmítnutí dalšího přenášení pravomocí na unijní úroveň, a tedy zdroj politického euroskepticismu, považuje SaS nesouhlas mezi občany a zvyšující se demokratický deficit (SaS 2014: 5; SaS 2012: 55). Právě ignorace názoru voličů ohledně integrace vedou podle SaS k nárůstu protiuunijních nálad a podpoře populistických a nacionalistických politiků (SaS 2014: 5). Z konkrétních pravomocí zdůrazňuje SaS zachování práva veta pro národní státy a daňové suverenity, která zabrání zvýšení daní z důvodu jejich harmonizace na unijní úrovni (SaS). SaS je přesvědčena, že pouze návrat integrace k mezivládnímu modelu založenému na jednotném vnitřním trhu může vymanit EU z krize, kterou prochází (SaS 2014: 9).

V programových prohlášeních SaS lze vyzorovat silnou přítomnost utilitárního euroskepticismu, jak dokládá tato pasáž: „nejdůležitějším principem naší evropské politiky bude minimalizace nákladů a maximalizace přínosů z členství Slovenska v EU“ (SaS 2014: 7). Hlavní cílem, který si SaS klade, je formulace slovenských národních zájmů, které jak dodává, neměl zatím nikdo potřebu ani definovat (SaS 2014: 6–7). Je tedy pochopitelné, že strana volá po sebevědomém Slovensku a název programu zní: „Všichni za Brusel, my za Vás,“ čímž chce strana říci, že na rozdíl od svých politických konkurentů bude hájit zájmy Slovenska a jeho občanů.

SaS na svých stránkách deklaruje nejen setrvání v EU, ale také cíl být spolehlivým a čitelným spojencem. Z toho vyplývá podpora liberálního demokratického zřízení v Evropě a důvěra strany v životaschopnost euroamerické civilizace (SaS). Antikulturní euroskepticismus je tedy zcela vyloučen. Podobně není nikde zmíněna obava z možného přehlasování ve společensky citlivé oblasti. SaS sice odmítá povinné kvóty, protože podle ní motivují převaděče dopravovat uprchlíky dále do Evropy, ale nevyhrazuje se vůči možnému přehlasování Slovenska v Radě EU. Naopak strana počítá s dočasným přijmutím běženců z ostatních států EU (SaS). Hodnotový euroskepticismus tedy není u SaS přítomen.

Ze sledovaných kategorií vyplývá, že SaS jednoznačně odmítá prohlubování politické integrace. Její cíl navrátit se k původním hodnotám lze interpretovat jako touhu po mezivládním modelu EU založeného na

společném trhu. Oproti tomu SaS nepožaduje opuštění eurozóny a návrat ke slovenské koruně. Uznává, že zpočátku přineslo přijetí eura výhody, které se vytratily z důvodu zachraňování nezodpovědných států. Proto strana volá po zodpovědnosti členů eurozóny a zrušení pomoci pro státy v krizi – tzv. *no bail out* (SaS 2014: 9).¹⁹ Není bez zajímavosti, že současný předseda Richard Sulík se podílel jakožto poradce vlády na přistoupení Slovenska do eurozóny.

Podporu rozšíření EU zmiňuje strana explicitně pouze ve svých volebních programech z let 2010 a 2012 (SaS 2010: 95 a SaS 2012: 56). V dalších programech je vyjádřena pouze podpora rozšíření NATO a rozvíjení vztahů mezi EU a Ukrajinou (SaS 2014: 17 a SaS). B. Bodnárová ve své analýze slovenských stran tvrdí, že SaS považuje rozšíření EU za neaktuální z důvodu institucionální kapacity Unie a připravenosti kandidátských států na splnění požadovaných podmínek (Bodnárová 2013: 31).

Utilitární přístup k EU vede SaS k hájení Schengenu, když tvrdí, že: „je potřebné uchránit dosavadní pokrok (odstranění hranic), ale i pokračovat v další liberalizaci“ (SaS 2014: 9). Z nejnovějších stranických vyjádření plyne, že Schengen mají opustit ty státy, které nedokáží chránit své hranice jako je tomu v případě Řecka (SaS). Jozef Rajtár, poslanec SaS, shrnuje stranický postoj takto: „(...) nedovolme těmto, byť dramatickým událostem překřičet to, že naše společnost musí vnitřně hluboko zápasit o uchování těžko vybudované kultury běžného podnikání (...) pokud se umrtví evropsky volný pohyb osob (...) 'zcela prohrajeme' (Rajtár 2015).

Podle analýzy stranických programů a prohlášení členů SaS spadá strana do měkkého euroskepticismu, když nezpochybňuje své členství v unii, ale kritizuje centralizaci skrz přenášení pravomocí směrem do Bruselu. Postoj SaS vůči unii vystihuje O. Gyárfášová: „(...) podporují myšlenku evropské integrace, ale kritizují její některá provádění jako Evropský nástroj finanční stability“ (Gyárfášová 2015: 7). Ze zdrojů stranického euroskepticismu podle C. Leconte převažuje především utilitaristický euroskepticismus. Ten je přítomen téměř ve všech

¹⁹ No bail out označuje doložku o neposkytnutí finanční pomoci státům s nezodpovědnou fiskální politikou.

prohlášení o EU. U SaS lze vysledovat také politický euroskepticismus. Ten pramení z kombinace ideologického přesvědčení, že mezivládní model EU je efektivnější, a odporu občanů v další prohlubování integrace z důvodu demokratického deficitu. Hodnotový a antikulturní euroskepticismus nebyly u SaS nalezeny.

3.3. NOVA

Politické hnutí NOVA založil v roce 2012 Daniel Lipšic, který byl do té doby poslancem za Křesťanskodemokratické hnutí. Ve svých stanovách se NOVA prezentuje jako hnutí spojující v sobě: „proudy středopravých politických sil: konzervativní, občansko-demokratický a liberální“ (NOVA 2013: 2). Žádné další upřesňující informace o základních principech hnutí ustanovení neobsahuje. Na webových stránkách lze najít oddíl „Hlavní body programu“, kde je vyjmenováno několik konkrétních zákonů, které NOVA prosazuje. Žádný z nich se tématu EU nevěnuje. Zato je webová stránka plná populistických frází typu: „Vraťme Slovensko lidem“ (NOVA).

Ve svých prvních volbách do Evropského parlamentu v roce 2014 utvořili společně s NOVA koalici již neexistující Konzervativní demokrati Slovenska a Občanská konzervativní strana. Tento fakt je zajímavý z toho důvodu, že obě strany spadaly podle P. Justa do kategorie tvrdých euroskeptiků (Just 2015: 121). Toto spojenectví získalo jediný mandát, který obsadila kandidátka za NOVA Jana Žitňanská.²⁰ V letošních volbách do Národní rady se NOVA tentokrát spojila s OĽaNO a dohromady získaly devatenáct mandátů (Štatistický úrad Slovenskej republiky).

Hned první prohlášení ve volebním programu do europarlamentu z roku 2014 zní: „Svobodné a suverénní Slovensko v silné Evropě“ (NOVA 2014: 1). V úvodní předmluvě je následně slovy svého místopředsedy Jozefa Kollára nepřímě odmítnuta myšlenka federalizace EU: „(...) ačkoli jsme počtem obyvatel menší stát, naše rozhodnutí je velké a umíme si Slovensko spravovat sami“ (NOVA 2014: 3). Až na páté straně volebního programu vyjadřuje NOVA svou podporu členství v EU a původním

²⁰ Hlavní témata, která J. Žitňanská v europarlamentu prosazuje, jsou mimo vymezení této práce. Jedná se o zdravotně postižené, školství a genderovou rovnost (Žitňanská Jana). Podle P. Justa je J. Žitňanská měkce euroskeptickou političkou (Just 2015: 123).

principům evropské integrace, za které označuje jednotný vnitřní trh (NOVA 2014: 5). Tvrdý euroskepticismus je vyloučen, přítomnost měkkého lze vyčíst z odmítnutí pokračující federalizace EU a podpoře ekonomické integrace. NOVA se navíc přihlásila k eurorealistickému přístupu (NOVA 2014: 5), který ukončení evropské integrace odmítá, čímž NOVA svůj měkký euroskepticismus stvrzuje.

NOVA odmítá federalizaci EU z důvodu nedostatečné společenské poptávky a rostoucího demokratického deficitu (NOVA 2014: 3). Řešením je podle hnutí uplatňování principu subsidiarity a posílení pravomocí Evropského parlamentu, jako jediné přímo volené instituce (NOVA: 2014: 5). Politický euroskepticismus se tedy u NOVA vyskytuje, nicméně programové vysvětlení pro jeho přítomnost – nedostatečná podpora u občanů EU – působí dojmem, že federalizace Unie je možná, až pro ni nastane správná chvíle. To vyplývá z následujícího programového prohlášení: „Jsme odhodlaní v novém volebním období přispět k zvyšování důvěry občanů v evropský projekt“ (OĽaNO a NOVA 2016: 128).

Naopak utilitaristický euroskepticismus se u hnutí vyskytuje mnohem zřetelněji od doby jeho založení. Ve své brožuře „Slovensko musíme postavit znovu“, která představuje hlavní programové principy, se jasně uvádí, že: „Každý návrh na změnu dnešního uspořádání a pravidel v Evropské unii a eurozóně budeme posuzovat podle kritérií zachování naší svobody a dlouhodobé výhodnosti“ (NOVA 2012: 7). Podobně program z roku 2014 vyzývá k využívání všech dostupných nástrojů k tomu: „aby rozhodnutí EU v co největší míře byly v zájmu Slovenska a v prospěch jeho občanů“ (NOVA 2014: 5). V podobném duchu odpověděla NOVA na dotazník B. Bodnárové, když zdůraznila maximalizaci výhod, kterými Slovensko svým členstvím může disponovat. Na mysli má NOVA především lepší čerpání eurofondů (Bodnárová 2013: 26). Z toho důvodu odmítá NOVA Evropský stabilizační mechanismus, který považuje za špatný právě kvůli slovenským výdajům. Hned v úvodu odstavce ovšem nezapomíná zdůraznit, že téma „eurovalu“ není totéž, co členství v unii (NOVA 2014: 5).

Hodnotový euroskepticismus se u NOVA neprojevuje. Hnutí nevyslovuje žádné obavy z možného přehlasování v institucích EU ohledně

společensky nepřijatelných témat pro slovenskou společnost. Naopak NOVA podporuje posílení pravomocí Evropského parlamentu v rámci budování Unie odzola. V Evropském parlamentu je přitom přehlasování slovenských europoslanců pravděpodobnější než v Radě EU. Hnutí ovšem odmítá bez bližších informací přerozdělování uprchlíků. Stojí za ním pravděpodobně odmítavý postoj slovenské společnosti, který chce NOVA respektovat. Pouze v článku svého předsedy je v souvislosti s kvótami zmíněno, že: „Významná část muslimských komunit v Evropě se nechová tak, jako se chovali naši staří rodiče v Americe“ (Lipšič 2015). Absence hodnotového euroskepticismu nebo výraznější kritika povinných imigračních kvót je poněkud překvapivá, pokud vezmeme v potaz, že zakladatelé hnutí jsou bývalými poslanci za konzervativní křesťanskodemokratické hnutí. Tento fakt lze možná vysvětlit tím, že NOVA v otázce uprchlické krize souhlasí s politikou premiéra R. Fica, vůči kterému se jinak velmi ostře vymezuje, a proto hnutí mlčí, aby premiéra nepodporovalo.

NOVA se také hlásí k hodnotám západní civilizace a chce být plnohodnotným členem EU a NATO (Bodnárová 2013: 2017). Vstup do EU pak označuje za civilizační volbu a historický milník (OLaNO a NOVA 2016: 124). Přítomnost antikulturního euroskepticismu je jednoznačně vyloučena.

Co se týče sledovaných kategorií, pak NOVA odmítá pokračující politickou integraci. Jak již bylo zmíněno, hlavním důvodem je její nedemokratičnost způsobená rozhodováním politických elit bez ohledu na své voliče, kteří pokračující integraci odmítají. NOVA tedy usiluje o unii budovanou ze zdola občany. Boj za větší demokratičnost vede hnutí k podpoře rozšíření kompetencí europarlamentu, což odmítání přesunu pravomocí do ovšem centra Unie odporuje.

V otázce měnové unie podporuje NOVA setrvání Slovenska v eurozóně. Požaduje ale vznik vynutitelných a účinných pravidel jako např. vyloučení nezodpovědného státu z eurozóny. Staví se také za nezávislou Evropskou banku. Jinak ovšem odmítá uvažovanou podobu bankovní Unie kvůli kolektivnímu mechanismu pro záchranu ohrožených bank.

Jednoznačně pak odmítá možnost zasahování EU do daní a veřejného rozpočtu (NOVA 2014: 7).

Rozšíření Unie není podle NOVA na pořadu dne. Absorpční kapacita EU se podle hnutí naplnila přijetím Chorvatska a nyní je třeba vyřešit interní problémy. NOVA avšak podporuje intenzivní spolupráci s kandidátskými státy, která je má na budoucí členství připravit. Pouze v otázce přijetí Turecka NOVA nesouhlasí a preferuje místo toho status privilegovaného partnerství, což poměrně kontrastuje s podporou přijetí Ukrajiny (NOVA 2014: 13–14). Tento odmítavý postoj lze nejspíše odůvodnit křesťanským ideovým pozadím zakladatelů hnutí.

Téma ochrany státních hranic na úkor volné zóny pohybu osob, zboží a služeb nerezonuje v hnutí nijak zvlášť silně. Pro NOVU představuje jednotný trh bez vnitřních hranic základní pilíř EU: „NOVA považuje dobudování jednotného trhu za klíčový faktor schopnosti EU konkurovat ostatním světovým ekonomickým centřům“ (NOVA 2014: 6–8). Možnost konce volného pohybu osob nezmiňuje ani volební program z roku 2016. Přitom NOVA zcela nesouhlasí s povinným přerozdělením přistěhovalců ze států, které jejich nápor nezvládají (NOVA 2014: 12). Řešením má být lepší ochrana vnějších hranic a nikoli znovuzavedení kontrol uvnitř EU (OLaNO a NOVA 2016: 131). K tématu uprchlické krize se jako bývalý ministr vnitra vyjádřil předseda J. Lipšič. Ten ve svém článku apeluje na důsledné rozlišování mezi ekonomickými imigranty a skutečnými uprchlíky. Zatímco ekonomičtí imigranti mají být vráceni, protože nemají právo žít v jakékoliv zemi, kterou si vyberou, uprchlíkům je třeba pomoci, jak k tomu vyzval papež František (Lipšič 2015). Hlavní kritika článku ovšem směřuje na Řecko za jeho nedostatečnou ochranu svých hranic: „Řecká hranice s Tureckem je přitom jen dvakrát delší jako naše hranice s Ukrajinou“ (Lipšič 2015). J. Lipšič ovšem započítává pouze pozemní hranici, která je oplocená, a nikoli mořskou, přes kterou prochází nejvíce imigrantů. Přes zaujatou kritiku Řeků zaujímá NOVA utilitaristický přístup, který vítězí nad hodnotovým euroskepticismem, když nedochází ani k náznaku zpochybnění Schengenské dohody.

Hnutí NOVA se profiluje jako měkce euroskeptická strana s převládajícím utilitaristickým euroskepticismem. Ten se vyskytuje napříč

volebními programy a zastiňuje politický euroskepticismus, který by musel v případě přesouvání pravomocí do centra Unie ustoupit, pokud by taková změna byla prospěšná pro Slovensko. Hodnotový euroskepticismus není u NOVA přítomen, protože ačkoli hnutí odmítá povinné kvóty, ve volebním programu volá po společném evropském řešení založeném na solidaritě (OLaNO a NOVA 2016: 127). Antikulturní evropanství není vůbec přítomno.

3.4. OLaNO

Strana Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti byla založena Igorem Matovičem v roce 2011 po předčasném pádu vlády Ivety Radičové. Do té doby působili čtyři členové OLaNO v rámci strany SaS, ve které tvořili vlastní stranickou frakci, protože se při hlasování řídili vlastním úsudkem, a nikoli stranickým rozhodnutím. Ve volbách do slovenské Národní rady v roce 2012 obdrželo OLaNO 8,55 % hlasů, což představovalo třetí nejlepší výsledek po stranách SMER-SD a KDĽ (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Ve volbách do (Evropského parlamentu) EP v roce 2014 získalo OLaNO jediný mandát, který obsadil Branislav Škripek. V letošních parlamentních volbách se OLaNO spojilo s hnutím NOVA a společně získaly 11,02 % hlasů (Štatistický úrad Slovenskej republiky).

OLaNO se výrazně odlišuje od klasických politických stran a hnutí. Samo sebe prezentuje jako ad hoc sdružení lidí s různým ideologickým zázemím, jež spojuje společná ambice být v parlamentu a nebýt součástí etablovaných stran (Mesežnikov 2013: 67). Pestrá skladba členů OLaNO je příčinou toho, proč nelze hnutí zařadit na pravolevém spektru nebo přiřčenit k nějaké ideologii. V OLaNO jsou zastoupení liberálně smýšlející lidé jako např. Jozef Viskupič společně s konzervativci jako je právě europoslanec a teolog B. Škripek. Tento ideový rozpor se projevuje i při hlasování, ve kterém zástupci OLaNO hlasují podle tzv. principu volné ruky – tedy každý sám za sebe, a nikoli jednotně (Mesežnikov 2013: 71). Většina

hnutí nejspíše zastává konzervativní hodnoty, když např. majorita členů OĽaNO podpořila svými hlasy referendum o ochraně rodiny (SME 2015).²¹

Na svých stránkách OĽaNO v sekci „Kdo jsme“ popisuje sebe samo jako skupinu lidí, kterým „není jedno, kde budou žít naše děti a vnoučata“ (OĽaNO). Ani oddíl „Cíle a vize hnutí“ se nevyhýbá populistickým frázím a nijak nedefinuje zařazení OĽaNO. Výstižně charakterizuje hnutí G. Mesežnikov, podle kterého se jedná o amorfní hnutí zastávající liberalismus v ekonomických záležitostech a nejednotný postoj v otázkách etických (Mesežnikov 2013: 77).

Ve svém prvním volebním programu z roku 2012 prohlašuje OĽaNO, že Slovensko patří do EU a je její hrdou a stabilní součástí (OĽaNO 2012: 21). Zařazení do tvrdého euroskepticismu tak nepřipadá v úvahu. Zároveň hnutí dodává, že současné rozdělení moci je nepřehledné a vede k nedůvěře (OĽaNO 2014: 2). Kritika současného stavu naznačuje měkký euroskepticismus, ačkoli OĽaNO výslovně nezmiňuje odmítnutí prohloubení evropské integrace.

Politický euroskepticismus se u OĽaNO projevuje poměrně silně v rámci kritiky nedostatečné demokratičnosti Unie. Podle hnutí mají mít občané větší možnost ovlivňovat dění v unii. OĽaNO proto navrhuje výrazné posílení Evropského parlamentu. Ten by měl nově navrhopvat zákony, více kontrolovat Evropskou komisi a volit jejího předsedu (OĽaNO 2014: 2). Dále požaduje hnutí více pravomocí pro Evropský úřad pro boj proti podvodům, aby zamezil podvádění s evropskými fondy (OĽaNO 2014: 5). Ohledně budoucí podoby Unie se hnutí jako celek nevyjadřuje. Proti federalizaci Unie vystupuje europoslanec Branislav Škripek kvůli její nepodpoře u občanů a jeho přesvědčení, že EU byla původně založena jako společenství národních států (Škripek 2015a). V souvislosti s volnou rukou svých členů při rozhodování a absenci obsáhlejší politiky OĽaNO vůči EU nabývá ideová orientace B. Škripka větší důležitosti, protože je jediným představitelem hnutí, který se k takovým tématům vyjadřuje.

²¹ Referendum mělo potvrdit, že za manželství lze považovat pouze svazek mezi mužem a ženou, znemožnit adopci dětí pro páry stejného pohlaví a umožnit rodičům absenci svého dítěte na vyučování o sexuální výchově a eutanazii ve škole.

Utilitaristický euroskepticismus se u OĽaNO opět vyskytuje v souvislosti s hájením zájmů slovenských občanů. Jak hnutí uvádí: „My budeme důsledně trvat na prosazování národních zájmů našich občanů“ (OĽaNO 2014: 3). Kvůli tomu např. odmítá OĽaNO současnou podobu vyjednávaného Transatlantického obchodu a investičního partnerství, která má pouze podporovat zájmy lobbistů a korporací (OĽaNO 2014:3). Hnutí se také zastává slovenských zemědělců, kterým chce vyjednat podmínky srovnatelné s jejich západními kolegy (OĽaNO 2014: 5). V posledním volebním programu vytvořeným společně s NOVA nicméně zaznívá věta, že: „Zahraničněpolitický pragmatismus založený na prioritě ekonomického zisku považujeme za krátkozraký a dlouhodobě škodlivý“ (OĽaNO a NOVA 2016: 128). Je nutné říci, že se skutečně utilitaristický euroskepticismus u OĽaNO příliš neobjevuje.

Naopak hodnotový euroskepticismus, jako protiváha pragmatického přístupu se u OĽaNO vyskytuje nepokrytě. V odstavci nazvaném „V EU chceme být sami sebou“ prohlašuje hnutí, že se bude zasazovat o to, aby se EU nevměšovala národním státům do kulturně-etických otázek (OĽaNO 2014: 3). B. Škripek zaujímá konzervativní postoje v otázkách genderu, rodiny nebo víry. Ve svých článcích kritizuje „zvláštní“ práva, která se udělují LGBT osobám: „Existuje tu konkrétní snaha přiřadit lidem s různými sexuálními citěními nová 'nadpráva'.²² Začíná to nadprávem na manželství, potom nadprávem na dítě (...)“ (Škripek 2015b). B. Škripek také odmítá možný vstup Turecka do EU a uvolnění vízového režimu kvůli jeho nedodržování demokratických hodnot (Škripek 2016a).

I u tak různorodého hnutí jako je OĽaNO lze antikulturní euroskepticismus vyloučit. Pro hnutí je stejně jako pro NOVA vstup do EU civilizační volbou (OĽaNO a NOVA 2016: 124).

Hned v prvním sledovaném kritériu zaujímá OĽaNO jako hnutí nejednoznačnou pozici. Kritizuje současný stav, ve kterém nemají občané EU mnoho šancí na ovlivnění chodu Unie, ale kromě slibů pro zvýšení jejich vlivu např. pomocí petičního práva, nenabízí žádnou budoucí formu

²² Zkratka LGBT označuje sexuální minority – lesby, gaye, bisexuály a transsexuály.

politické Unie. Až výrok jejího europoslance jasně obhajuje prozatímní mezivládní model a odmítá postupující federalizaci.

Otázku měnové unie řeší OĽaNO až ve společném programu s NOVA, kde prosazuje politiku udržování a rozšiřování eurozóny včetně Řecka. V programu obě hnutí trvají na dodržování rozpočtové zodpovědnosti a plnění reforem (OĽaNO a NOVA 2016: 128). Hnutí se ani prostřednictvím svých členů nikde nevyjadřuje na adresu eura samotného.

V otázce rozšíření EU odmítá hnutí vstup Turecka, které je jako muslimská země populačně srovnatelná s Německem pro křesťansky založené členy jednoduše nepřijatelné. Oproti tomu podporuje OĽaNO přistoupení Ukrajiny, z čehož by Slovensko jako sousední stát profitovalo. Stejně tak podporuje integrační snahy zemí západního Balkánu (Bodnárová 2013: 22).

Možné ohrožení Schengenské dohody z důvodu nekontrolované uprchlické krize OĽaNO vůbec nezmiňuje. Hnutí prosazuje zlepšení ochrany vnějších hranic EU, aby se tak odradili imigranti od nebezpečné cesty po moři (OĽaNO a NOVA 2016: 131). B. Škripek odmítá povinné přerozdělování utečenců a jako hlavní argument uvádí český případ, kdy přijatí utečenci stejně odešli do Německa (Škripek 2016b). Řešením má být větší pomoc Itálii, Španělsku a Řecku s vybudováním dostatečného zázemí pro uprchlíky a urychlení azylového procesu (Škripek 2016b).

Hnutí OĽaNO spadá do měkce euroskeptické kategorie pro svůj negativní postoj vůči směřování integrace. Z volebního programu z roku 2014 se zdá, že zapojení občanů do rozhodovacího mechanismu EU a zvýšení jejich zájmu vyřeší většinu unijních problémů. Větší angažovanost občanů OĽaNO opakuje jako mantru a nenabízí mnoho jiných konkrétních návrhů. Nejsilněji je v hnutí zastoupen hodnotový euroskepticismus, který se projevuje odporem povolit unii jakékoliv vměšování v kulturně-etických otázkách.

4. Srovnání postojů stranického euroskepticismu

Následující kapitola porovnává vybrané strany a hnutí pomocí čtyř výše sledovaných kritérií. Jak již bylo zmíněno, jedná se o postoj k prohlubování politické integrace jako základní otázky pro budoucí podobu EU, postoj vůči měnové unii představující jednu z nejdůležitějších politik EU, rozšíření o další členské státy upravující rozhodování v rámci EU a konečně otázku zachování Schengenské dohody, nebo ochranu státních hranic.

Tato vybraná kritéria odpovídají použitým typologiím euroskepticismu. Nesouhlas s prohlubováním politické integrace je znakem měkce euroskeptické strany a politicky motivovaného euroskepticismu zároveň. Otázka přijetí eura v českém či setrvání v eurozóně ve slovenském případě odkazuje na utilitaristický a částečně i na politický euroskepticismus. Rozšíření EU o další členy opět souvisí s politickým uspořádáním Unie, když nepřímo vede k větší federalizaci. Otázka obětování Schengenské dohody za obnovení kontroly státních hranic je zařazena z důvodu její aktuálnosti. Poukazuje jednak na politický euroskepticismus – právo chránit vlastní hranice jako atribut národního státu, utilitaristický přístup – zachovat Schengenskou dohodu kvůli ziskům plynoucím z jednotného trhu, a konečně i hodnotový euroskepticismus – nepřijmout rozhodnutí kvalifikované většiny v Radě EU.

V případě politické integrace se zkoumané strany a hnutí rozdělují na ODS a SaS na jedné straně a NOVA s OĽaNO na straně druhé. Všichni sice jednomyslně považují pokračující politickou integraci za škodlivou, činí tak ale z rozličných důvodů. ODS a SaS odmítají federalizaci EU pro své přesvědčení o škodlivosti tohoto řešení. Obě strany obhajují mezivládní model s důrazem na jednotný trh. Pro NOVA a OĽaNO je případná federalistická koncepce možná, pokud bude mít kladný ohlas mezi občany. Důvodem obou hnutí pro odmítnutí pokračující politické integrace v současné době je demokratický deficit, který odcizuje EU občanům a stojí za vzestupem populistických a euroskeptických stran. Takovéto zdůvodnění A. Sczerbiak a P. Taggart nepovažují za euroskeptické. Je tak patrné, že u ODS a SaS je politický euroskepticismus silnější, ideologicky motivovaný a konzistentní po celé zkoumané období.

Oproti tomu u hnutí NOVA lze vysledovat slábnutí politického euroskepticismu, když ve volebním programu z roku 2014 zdůrazňuje ekonomickou rovinu integrace a odmítá prohlubování politické spolupráce z důvodu nedůvěry občanů, aby po spojení s OĽaNO v letošním volebním programu prohlašovala, že je odhodlaná posilovat důvěru občanů v projekt EU. To ve spojitosti s cílem posílit pravomoci europarlamentu lze vyložit jako pokračování politické integrace Unie a oslabení národních parlamentů. Téměř to samé se dá tvrdit i o OĽaNO, u kterého ovšem proti federalizaci vystupuje B. Škripek. Je sporné, zda má větší váhu programatika amorfního hnutí zdůrazňujícího vlastní rozhodování svých členů, nebo špatně dohledatelné výroky jednoho člena bývalého europoslance.

Postoj EKR je v otázce politické integrace poměrně jednoznačný – žádné další přenesení pravomocí do centra, ale naopak posílení národních parlamentů. Pro EKR má být EU založena na mezivládní spolupráci – čemuž odpovídá kategorické odmítnutí federalizace u ODS a SaS. NOVA i OĽaNO částečně své frakci odporují, když prohlubování integrace a priori neodmítají, ale spojují je s názorem občanů. Pokud by tedy slovenští občané byli nakloněni federaci, pak by NOVA i OĽaNO nebyly proti.

Téma měnové unie rozděluje zkoumané politické subjekty na české a slovenské. Zatímco ODS přijetí eura nepřipouští ani v budoucnu kvůli hrozbě platit dluhy cizích států, jejich slovenští kolegové nepožadují odchod z eurozóny a euru přiznávají prozatímní prospěšnost, i přesto, že se právě Slovensko muselo podílet na finanční pomoci jiným státům.²³ Navíc jsou bez výjimky zastánci vynutitelných pravidel rozpočtové kázně, což je v jejich případě pochopitelné, nicméně se jedná o další zásah do pravomocí národního státu a ODS např. fiskální pakt odmítá jako předstupeň federace (ODS 2014: 4).²⁴ To dokládá silnější utilitaristický euroskepticismus u ODS a převahu finančních zisků nad politickým euroskepticismem u slovenských stran a hnutí. Na příkladu eura je dále pozorovatelná rostoucí míra

²³ Slovensko se prozatím podílelo na druhém záchranném balíčku pro Řecko ve výši 130 miliard eur v rámci Evropského nástroje finanční stability. První finanční pomoci se Slovensko odmítnulo zúčastnit, možnost čerpat třetí záchranný balík byla Řecku schválena 13. července 2015.

²⁴ Fiskální pakt zavazuje státy k rozpočtové odpovědnosti, kdy strukturální schodek rozpočtu nesmí přesahovat půl procenta HDP. Státy s dluhem vyšším než 60 % svého HDP musí deficit snižovat o pět procent ročně. Česko se nemusí pravidly fiskálního paktu řídit, dokud nepřijme euro.

euroskepticismu ODS, která z původního požadování dočasné výjimky nyní žádá výjimku trvalou. Možnou daňovou harmonizaci v rámci celé EU odmítají všechny vybrané subjekty z důvodu nižší konkurenceschopnosti svých zemí. Fakt, že se EKR skládá ze zemí s eurem a národními měnami, reflektuje i její postoj k jednotné měně. Ten ve stručném sdělení apeluje na co nejsnadnější obchodování mezi členy a nečleny eurozóny.

Ani v otázce rozšíření EU nepanuje jednoznačná shoda. Zřejmě nejvíce odmítavě se pro přijetí dalších členů staví SaS, která nepovažuje stávající kandidátské a potenciálně kandidátské země za dostatečně připravené (Bodnárová 2013: 31). Téma rozšíření EU se ve volebních programech SaS objevuje minimálně, což naznačuje neaktuálnost tématu. Podobný přístup zastává i NOVA, která ale výslovně odmítá možné přistoupení Turecka (NOVA 2014: 14). Naopak z čistě ekonomických důvodů vyjadřuje plnou podporu integraci Ukrajiny do EU, kterou chce aktivně prosazovat. Ani OĽaNO nemůže být považováno za velkého obhájce dalšího rozšíření EU. Hnutí odmítá integraci Turecka patrně pro své přesvědčení, že Unie je projektem křesťanských států, podobně jako NOVA a taktéž podporuje přistoupení Ukrajiny pro stimulování slovenské ekonomiky (Bodnárová 2013: 22). Navíc zmiňuje OĽaNO i udržení spolupráce se státy západního Balkánu. Všechny tři slovenské strany a hnutí zmiňují naplnění absorpční kapacity a nutnost vyřešit nejdříve vnitřní problémy EU.

Nejvíce pro rozšíření tak vystupuje ODS, která bez výjimky podporuje všechny kandidátské země svým výrokem: „Jako země, která dlouho neměla možnost sama rozhodnout, zda chce vstoupit do evropského integračního procesu, přirozeně patříme mezi zastánce dalšího rozšiřování Unie“ (ODS 2014: 9). Je otázkou, zda se za podporou přijetí dalších členů neskrývá cíl ODS ztížit další prohlubování integrace Unie. K takové myšlence může vést úvaha, že ODS odmítá posilování unijních institucí jako např. rozhodování kvalifikovanou většinou, jak se stalo v případě povinných kvót. Rozšířením počtu členů EU by se jednomyslné rozhodování stalo prakticky nemožným a vedlo by k oslabení funkčnosti Unie.

EKR se k otázce rozšíření vyjadřuje poměrně lakonicky a neutrálně: „Zasadíme se o splnění všech vstupních podmínek kandidátským státem“ (EKR). Stručnost vyjádření poukazuje opět na současnou neaktuálnost rozšíření Unie pro EKR, když nejsou zmíněny konkrétní kroky pro přijetí určitého kandidátského státu. Vyjádření podpory kandidátským státům ze strany ODS stejně jako podpora integrace Ukrajiny od NOVA a OĽaNO jsou v souladu s EKR. Stejně tak je i odmítnutí rozšíření u SaS z důvodu nepřipravenosti kandidátů v souladu s frakcí.

Aktuální uprchlická krize ohrožující platnost Schengenské dohody o volném pohybu osob poukazuje nejvíce na míru euroskepticismu u jednotlivých stran a hnutí. Zatímco slovenští politici se shodují na potřebě důsledně ochrany vnějších hranic a ukončení Schengenské dohody vůbec nepřipouští, někteří členové ODS bez ostychu zmínili konec Schengenské dohody a předseda ODS nevyločil ani vystoupení z Unie v případě vnučení povinných kvót.

Možnost opuštění EU kvůli přehlasování ve společensky citlivém tématu přistěhovaleckých kvót naznačuje velmi silný hodnotový euroskepticismus. Stejně tak i výzvy k znovuzavedení kontrol na jižní hranici ČR pro kontrolu přicházejících osob ukazují, že je ODS připravena obětovat svůj utilitaristický přístup k Unii za politicky a hodnotově založený euroskepticismus. Mírnější euroskepticismus na Slovensku v souvislosti s kvótami lze zdůvodnit érou mečiarismu a mezinárodní izolací Slovenska, které si nyní členství v EU více cení. Pravděpodobnějším důvodem je však souhlas zkoumaných stran a hnutí s vládní politikou R. Fica, který je jinak všemožně kritizován. SaS, NOVA a OĽaNO proto spíše o tématu imigrace mlčí, než aby museli přitakat hlavnímu soupeři R. Ficovi.

Frakce EKR zastává politiku „tvrdého ale férového přístupu“, podle kterého chce rozlišovat mezi skutečnými uprchlíky a ekonomickými migranty. Celounijní řešení není podle ní rozumné, protože se jedná o citlivé téma, kterému národní parlamenty rozumí lépe. EU by měla pouze koordinovat pomoc nejvíce zasaženým státům pro splnění jejich povinnosti chránit své hranice. EU by také měla pomoci hraničním státům s návratem běženců. Takovýto postoj nejvíce odpovídá politice NOVA a OĽaNO, které

obhajují téměř identické řešení. SaS jde o něco dále, když navrhuje vyloučení těch států, které nedokáží své vnější hranice kontrolovat.

Nejdále zachází ve své rétorice představitelé ODS, kteří požadují obnovení hraničních kontrol a zvažují vystoupení z EU v případě uvalení přerozdělovacích kvót. Nedávno se takto vyjádřil Václav Klaus mladší: „Nevidím jinou cestu než vypadnout z Evropské unie a tvrdě kontrolovat vlastní hranice. I za cenu, že o třetinu zchudneme“ (IDNES 2016). Analyzované volební programy ovšem společně zdůrazňují příslušnost České republiky v EU stejně jako stručné představení zahraniční politiky ODS na webových stránkách. Někteří Klausovi spolustraníci včetně P. Fialy navíc zdůraznili, že se nejedná o celostranický pohled na věc.

Ze vzájemného porovnání stran a hnutí, které jsou členy EKR, vyplývá, že všechny zkoumané strany a hnutí spadají do skupiny měkce euroskeptických stran. ODS ovšem svým thatcherovským pojetím, odmítáním jakékoliv integrace nad rámec jednotného trhu, vychází ve větší míře euroskeptická než ostatní a řadí se na pomyslné pomezí měkkého a tvrdého euroskepticismu, když ovšem stále spadá do měkkého euroskepticismu. Důvodem pro to je programové prohlášení, které má prozatím větší váhu než odvážné výroky předsedy P. Fialy a jeho kolegů. Občanští demokraté odmítají politickou integraci, přijetí eura i zachování volného pohybu osob v případě eskalace imigrační krize. Jediná kategorie, kde ODS neopouje pokračování evropské integrace, je rozšíření EU.

Jako druhá nejkritičtější strana podle sledovaných kategorií vychází SaS, která odmítá politickou integraci a rozšíření EU. SaS neplánuje opustit euro, pokud budou dodržována přísná rozpočtová pravidla. Zachování Schengenské zóny je pro SaS obzvláště důležité, projevuje se zde utilitaristický přístup maximalizace výhod plynoucích ze členství. SaS ale požaduje vyloučení států, které nedokáží uhlídat své hranice. Případné zmenšení zóny volného pohybu osob by tedy SaS nevadilo, pokud by vedlo k lepšímu zajištění vnějších hranic EU.

Obě slovenská hnutí NOVA i OĽaNO vychází velmi obdobně. Za touto podobností stojí i fakt, že se spojila pro parlamentní volby pro rok 2016. Obě hnutí odmítají pokračování politické integrace kvůli jejímu demokratickému deficitu. Taková výtka ale není euroskeptickou. Možnost

budoucího federativního uspořádání EU obě hnutí nevyklučují na rozdíl od ODS a SaS, pokud o něj bude společenská poptávka. To je zřejmě největší rozdíl mezi zkoumanými subjekty. Odmítavě se staví k rozšíření EU o Turecko, naopak usilují o zahájení přístupových jednání s Ukrajinou. Společná měna je podle nich pro Slovensko prospěšná za předpokladu, že se nebude opakovat finanční pomoc jiným zemím. V otázce Schengenské dohody obě hnutí zastávají názor potřeby lepší ochrany vnějších hranic EU. NOVA v této souvislosti zaujatě kritizuje Řecko, zatímco OĽaNO přiznává potřebu větší pomoci hraničním státům.

Závěr

Tato práce se zabývá porovnáním euroskeptických postojů českých a slovenských stran a hnutí, které jsou za období 2014–2016 členy skupiny EKR. Jedná se o ODS, SaS, NOVA a OĽaNO, jejichž volební programy, stranické dokumenty a výroky vedoucích politiků byly analyzovány a následně porovnány v rámci čtyř kategorií – politická integrace, měnová Unie, rozšíření EU a Schengenská dohoda. Tyto postoje jsou dále porovnány se stanovisky EKR a práce také zodpovídá na otázku, zda je možné vypátrat vývoj euroskepticismu během sledovaného období.

Podle A. Sczerbiakovy a P. Taggartovy typologie spadají všechny zkoumané strany a hnutí do měkce euroskeptické skupiny pro své odmítnutí směřování evropské integrace k těsnější unii. V případě hnutí NOVA a OĽaNO nemusí jejich zdůvodnění – kritika demokratického deficitu, působit jako euroskeptický postoj. Vyjádření europoslance za OĽaNO B. Škripka nicméně zřetelně odmítají možnou federalizaci. U NOVA se politický euroskepticismus skutečně příliš neobjevuje, v jejich prohlášeních dominuje utilitaristicky motivovaná kritika EU, především odmítání bankovní unie. To samo o sobě řadí NOVA jako měkce euroskeptickou. Její populistická vyjádření spolu se skutečností, že nemá problém sestavit pro volby do EP společnou kandidátku s tvrdě euroskeptickými subjekty, ovšem kladou otázku, do jaké míry je její evropská politika autentická a do jaké míry se jedná o politický kalkul. Nicméně v porovnání s ostatními zkoumanými subjekty se u NOVA vyskytuje euroskepticismus v nejmenší míře.

Tvrký euroskepticismus je vyloučen, jelikož žádná ze stran a hnutí neusiluje ve své programatice o vystoupení z EU nebo o takovou přeměnu evropské integrace, která by byla se současnou Unií neslučitelná. Nedávné výroky předsedy ODS P. Fialy naznačující možný odchod z EU mohou řadit ODS na pomezí mezi tvrdé a měkké euroskeptiky. Větší váha je ale dána programovým prohlášením, které zatím možné vystoupení z Unie vůbec nepřipouští. Naopak stranická programatika zmiňuje vůli ODS setrvat v Unii. Strana proto i nadále patří mezi měkce euroskeptické.

Porovnávané kategorie, které by měly odhalit zdroje euroskepticismu stanovené C. Leconte, ukázaly na rozdílné postoje zkoumaných politických subjektů vůči EU. Všichni shodně odmítají již zmíněnou prohlubující se politickou integraci v souladu se stanovami EKR. ODS a SaS tak činí pro své přesvědčení o mezivládní formě Unie, zatímco NOVA a OLaNO odmítají těsnější Unii z důvodu její neoblíbenosti mezi občany. Federativní uspořádání ovšem v budoucnu a priori nevylučují. Přesto je politický euroskepticismus přítomen u všech stran a hnutí, stejně jako u jejich europarlamentní frakce.

Otázka eura a měnové unie odlišuje zkoumané strany a hnutí zřejmě nejvíce. ODS je proti přijetí eura a „záchranu“ ČR před placením dluhů cizích zemí (ODS 2014: 8). Z programových prohlášení o ochraně českých peněz tedy jednoznačně vyplývá utilitaristický euroskepticismus spojený s politickým, protože vlastní měna patří podle ODS k atributům suverénního státu.

Slovenští protějšci naopak nepožadují návrat ke slovenské koruně, ale vynutitelná pravidla rozpočtové odpovědnosti států eurozóny – tedy větší pravomoci EU, což pramení z obav dalšího placení dluhů jiných zemí. Utilitární euroskepticismus u zkoumaných slovenských stran a hnutí zřetelně dominuje nad politickým. Rozpor mezi ODS a slovenskými subjekty je pochopitelně částečně zapříčiněn odlišným postavením Česka a Slovenska. Nicméně velmi odmítavý postoj ODS vůči euru by mohl dávat tušit, že slovenští kolegové se k němu budou stavět také více odmítavěji, což nečiní. Skupina EKR neusiluje o zánik eurozóny, ale o co nejsnadnější fungování jednotného trhu mezi státy s různými měnami. To je pochopitelné, protože v sobě spojuje členy i nečleny eurozóny.

Téma rozšíření EU opět rozděluje strany a hnutí na ODS a její slovenské protějšky. ODS podporuje bez výjimky kandidátské státy v přístupových rozhovorech s EU. Jako důvod uvádí neopakování historické zkušenosti Československa, které si nemohlo vybrat, do jakého společenství vstoupí. U ODS v této kategorii není euroskepticismus přítomen. SaS se staví k rozšíření nejvíce negativně svým odmítnutím všech kandidátů kvůli naplněné absorpční kapacitě Unie a potřebě institucionálních změn. Lepší fungování Unie před dalším rozšířením nelze považovat za euroskeptický

postoj. NOVA společně s OĽaNO odmítají vstup Turecka pravděpodobně pro své hodnotové přesvědčení křesťansky orientovaných členů a podporují vstup Ukrajiny z čistě ekonomických důvodů. Stanovisko EKR, že se zasadí, aby kandidátské státy nejdříve splnily všechny podmínky nutné pro vstup, vyznívá, že téma rozšíření není v současné chvíli aktuální.

Diskuze o možném konci Schengenské dohody opět vyděluje ODS od ostatních. Ta je ochotna v případě pokračující nekontrolované imigrace uzavřít hranice i za cenu konce volného pohybu osob. Požadavek kontroly vlastních hranic a osob do země vpuštěných vedl i k tomu, že P. Fiala zpochybnil možné setrvání v EU. Nedávné události tak odhalily silný hodnotový a politický euroskepticismus. Právě proti možnému konci Schengenu bojuje SaS, která hodlá tento úspěch evropské integrace bránit i za cenu vyloučení Řecka, které podle SaS neplní své pohraniční povinnosti. Jednotný trh a zisky plynoucí ze členství jsou pro SaS důležitější než hodnotový případně politický euroskepticismus. Obdobné názory, volající po lepší ochraně hranic a rozdělení imigrantů na skutečné uprchlíky a ekonomické migranty, zastává NOVA a OĽaNO. Totožně se k problému staví i skupina EKR, která zastává tvrdý, ale férový přístup rozlišující hned na vnějších hranicích ty, kteří si azyl zaslouží a ty kteří nikoli.

Je zřejmé, že současné představy ODS, SaS, NOVA a OĽaNO o fungování EU poměrně přesně odpovídají stanoviskům skupiny EKR. Všechny subjekty totiž odmítají prohlubování evropské integrace, byť SaS a ODS tak činí více jednoznačně. U NOVA a OĽaNO se politický euroskepticismus vyskytuje v mnohem menší míře než ve frakci EKR. Postoj k měnové unii nelze porovnat kvůli neutrálnímu stanovisku EKR, které nezmiňuje, zda by subjekty měly podporovat přijetí eura, či jeho opuštění.

Otázka rozšíření EU o další členy odpovídá utilitaristickým zájmům slovenských subjektů. Konkrétně jde o podporu přístupového procesu s Ukrajinou a zeměmi západního Balkánu. EKR sice ve svém stanovisku podporuje všechny potenciální kandidáty, přesto lze čekat, že ostatní subjekty EKR např. ze západní Evropy nesdílí takové nadšení z přístupových jednání s Ukrajinou, protože z jejího možného vstupu nebudou jejich země tolik profitovat. Podpora ODS pro všechny uchazeče o

členství v Unii odpovídá neutrálnímu vyjádření EKR, které také nikoho předem neodmítá. V nynější době po brexitu je nicméně patrné, že téma rozšíření EU není aktuální.²⁵

Téma zachování Schengenského prostoru odlišuje více ODS, která zastává o něco tvrdší postoj. Její představitelé totiž jako jediní během kulminování přistěhovalecké krize hovořili o konci volného pohybu osob a ochraně hranic. Je možné, že by takto vyhraněně nejednali, pokud by byli součástí vládní koalice. EKR ani slovenské subjekty možný konec Schengenu nezmiňují. Jinak se ODS shoduje se SaS na vyloučení těch států, která nedokáží kontrolovat svou vnější hranici Unie. EKR zaujímá smířlivější postoj, když prosazuje unijní podporu pro státy nejvíce postižené imigrací. Stejně tak argumentuje i OĽaNO. Odmítnutí centrálního řešení pro všechny, tedy povinných přerozdělovacích kvót odmítají všichni bez rozdílů.

Současná přistěhovalecká krize způsobila posun euroskepticismu směrem k tvrdšímu postoji u členů ODS v jejich prohlášeních. Ve volebních programech se ovšem tento tvrdší postoj neobjevuje. Stejně tomu tak není ani v krátkém představení strany na jejich webových stránkách, kde ODS deklaruje svou víru ve členství v Unii.²⁶ Je tak patrné, že všechny tyto ostře mířené výroky jsou opět takticky motivované s cílem kritizovat mírnější postoj vlády. Nelze proto tvrdit, že by měly tyto názory v dohledné době u ODS převládnout a zařadit ji k tvrdě euroskeptickým stranám.

Naopak NOVA po svém spojení s OĽaNO zmírnila svůj euroskepticismus, když opustila svou koncepci z roku 2014, ve které prosazovala fungování EU na mezivládní spolupráci suverénních států s jednotným trhem. NOVA nadále odmítá politickou integraci z důvodu demokratického deficitu, který chce však oslabit posílením volených institucí jako je EP. Vytváření silnějšího EP na úkor unijních institucí jako je např. Rada EU, která ztělesňuje mezivládní model zastupující národní státy, vede k prohlubování evropské integrace a možné federalizaci. Z toho

²⁵ Termín brexit spojuje slova britský a odchod (exit). Běžně se používá jako zkratka pro britský odchod z EU. V referendu konaném 23. června si 51,9 % voličů odhlasovalo odchod Velké Británie z EU.

²⁶ Webové stránky ODS prošly v dubnu tohoto roku výraznými úpravami. Přesto se na nich nikde tvrdý postoj k povinným kvótám a uprchlické krizi neobjevuje.

důvodu je euroskepticismus u NOVA shledán za oslabený. SaS za zkoumané období vykazuje konzistentnost, když nadále obhajuje mezivládní systém s jednotným trhem jako jedinou společnou oblastí. Hnutí OĽaNO vystupuje poměrně nejednoznačně. Svůj podíl na tom mají i stručné volební programy. Přesto se dá poměrně jednoznačně určit, že hnutí podobně jako SaS zastává Unii složenou ze suverénních států se společným trhem.

Členové EKR jsou v době současné krize EU stále významnějším odpůrcem dosud zažitého konceptu stále těsnější Unie. Shodně požadují vrácení některých pravomocí zpět na úroveň národních parlamentů, které podle nich mají hrát prim v rámci EU. V tomto požadavku se shodují i zkoumané české a slovenské strany a hnutí. Fenomén euroskepticismu, který svým způsobem znovuobnovil Visegrádskou skupinu, tak výrazně zpochybňuje pokračující integrační snahy zastávané současnou Komisí.

Na druhou stranu vítězství stoupců brexitu může paradoxně zahájit prohlubování evropské integrace, když je její nejvlivnější odpůrce na odchodu. Stejně tak vliv skupiny EKR může být výrazně marginalizován, pokud frakci opustí všichni britští europoslanci.²⁷ Případné posílení unijních pravomocí by téměř jistě vedlo k odporu ze strany českých a slovenských členů EKR, kteří by usilovali o to, aby jejich země zůstaly mimo tuto další integraci. Tím by došlo k prohloubení vícerychlostní Evropy.

²⁷ Předpokládá se, že britští europoslanci dokončí svůj mandát a v EP budou působit do roku 2019.

Prameny a literatura

Prameny

BBC. 2016. „EU referendum: Cameron sets June date for UK vote.“ 20. února 2016. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-35621079> (24. 4. 2016).

Branislav Škripek. 2016. <http://www.branislavskripek.sk/>.

ČT24. 2015a. Události komentáře. 14. října 2015. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096898594-udalosti-komentare/215411000371014?x=87&y=1&index%5B%5D=429105> (10. 8. 2016).

ČT24. 2015b. „Rakouskou hranici střeží dalších 200 mužů, vláda je připravená zastavit vlaky“. 14. září 2015. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1584194-rakouskou-hranici-strezi-dalsich-200-muzu-vlada-je-pripravena-zastavit-vlakly> (20. 4. 2016).

Dansk Folkeparti. <http://www.danskfolkeparti.dk/>.

Deník. 2015. „Jan Zahradil: Česko se musí postavit a říct Bruselu dost.“ 3. října 2015. Dostupné na: http://www.denik.cz/z_domova/jan-zahradil-cesko-se-musi-postavit-a-ricit-bruselu-dost-20151002.html (10. 8. 2016).

EKR. <http://ecrgroup.eu>.

Evropský parlament. 2016.

<http://www.europarl.europa.eu/meps/cs/crosstable.html>

European Reformist and Conservative Group. 2011. Guide to the ECR Group in the European Parliament. Dostupné na: <http://ecrgroup.eu/wp-content/uploads/2011/08/brozura-en-web-7july2011.pdf> (20. 4. 2016).

EKR. 2009. Pražská deklarace. Praha: Evropští konzervatisté a reformisté. Dostupné na: <http://ecrgroup.eu/cz/?p=2323> (21. 2. 2016).

Fiala, Petr. 2016. „Nominační projev na předsedu ODS.“ ODS, 16. ledna 2016. Dostupné na: <http://www.ods.cz/clanek/10893-nominacni-projev-na-predsedu-ods> (20. 4. 2016).

Fox, Ashley. 2016. „Leader of Conservative MEPs comments on AfD MEP's expulsion.“ EKR, 13. dubna 2016. Dostupné na: <http://conservativeeurope.com/news/leader-of-conservative-meps-comments-on-afd-meps-expulsion#sthash.yAuy4pOE.dpuf> (24. 4. 2016).

Goldirova, Renata. 2007. „Prague considering referendum on revised EU constitution.“ Euobserver, 7. března 2007. Dostupné na: <https://euobserver.com/political/23639> (20. 4. 2016).

IDNES. 2015. „Jedinou efektivní možností je zásah v Sýrii, říká Fiala“. 11. září 2015. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/kvoty-pro-uprchlicky-budou-znamenat-odcizeni-evropy-obcanum-rika-fiala-1mi-/domaci.aspx?c=A150911_134408_domaci_kop (7. 12. 2016).

IDNES. 2016. „Vypadnout z EU a kontrolovat hranice, doporučuje Klaus mladší z ODS“. 23. července 2016. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/vypadnout-z-eu-a-kontrolovat-hranice-doporucuje-klaus-mladsi-z-ods-1f2-/domaci.aspx?c=A160723_153021_domaci_kop (7. 12. 2016).

Lipšič, Daniel. 2015. „Smrt' imigrantom môžu želať len duševní maloroľníci (7 poznámok k utečencom)“. 8. září 2015. Dostupné na: <https://dennikn.sk/235306/smrt-imigrantom-mozu-zelat-len-dusevni-malorolnici-7-poznamok-k-utecencom/> (7. 12. 2016).

NOVA. <http://www.nova.sk/>.

NOVA. 2012. Slovensko musíme postaviť odznovu. b.m. NOVA. Dostupné na: <http://www.nova.sk/wp-content/uploads/2013/01/slovensko-musime-postavit-odznova.pdf?9d7bd4> (24. 4. 2016).

NOVA. 2013. Stanovy hnutia. Košice: NOVA. Dostupné na: http://www.nova.sk/media/content/files/20130615_NOVA-STANOVY%281%29.pdf (24. 4. 2016).

NOVA. 2014. Eúropa musí mať rozum aj srdce: volebný program hnutia NOVA pre voľby do Európskeho parlamentu 2014. Bratislava: NOVA. Dostupné na:

https://www.nova.sk/media/content/files/nova_volebny_program_210x210_140410_web%281%29.pdf (24. 4. 2016).

ODS. <http://www.ods.cz>.

ODS. 1992. Svoboda a prosperita: Volební program ODS do PSP ČR 1992. Praha: Občanská demokratická strana. Dostupné na: http://www.ods.cz/docs/programy/program_1992.pdf (24. 4. 2016).

ODS. 1996. Svoboda a prosperita: volební program pro volby do Poslanecké sněmovny. Praha: Občanská demokratická strana. Dostupné na: http://www.ods.cz/docs/programy/program_1996.pdf (24. 4. 2016).

ODS. 1998. Hlavu vzhůru: volební program ODS. Praha: Občanská demokratická strana. Dostupné na: http://www.ods.cz/docs/programy/program_1998.pdf (24. 4. 2016).

ODS. 2004. Stejně šance pro všechny: program pro volby do Evropského parlamentu. Praha: Občanská demokratická strana. Dostupné na: http://www.ods.cz/docs/programy/program_2004e.pdf (24. 4. 2016).

ODS. 2009. Řešení místo strašení: volební program ODS pro volby do Evropského parlamentu. Praha: Občanská demokratická strana. Dostupné na: http://www.ods.cz/docs/programy/program_2009ep.pdf (24. 4. 2016).

ODS. 2010. VIZE2020. Dostupné na: <http://vize2020.cz/program> (4. 11. 2015).

ODS. 2014. Otáčíme EU správným směrem: Volby do Evropského parlamentu 2014. Praha: Občanská demokratická strana. Dostupné na: <http://www.ods.cz/docs/programy/program-volbyEP2014-velky.pdf> (21. 2. 2016).

OĽaNO. <http://www.obycajniludia.sk>.

OĽaNO. 2012. Volebný program hnutia OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti pre voľby do NR SR v roku 2012. b.m. OĽaNO.

OĽaNO a NOVA. 2016. Program za ľudské a rozumné Slovensko. Ružomberok: CAMPAIGNS. Dostupné na: http://www.nova.sk/app/webroot/media/content/files/PROGRAM_NOVA_3.pdf (2. 6. 2016).

Pehe, Jiří. 2002. „Jaká byla volební kampaň.“ 18. 6. 2002. Dostupné na: <http://www.pehe.cz/clanky/2002/jaka-byla-volebni-kampan> (7. 12. 2016).

Poslanecká sněmovna PČR. 2015. „Informace předsedy vlády České republiky o řešení nelegální imigrace na území EU“. 1. října 2015. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/030schuz/s030020.htm> (15. 8. 2016).

Rajtár, Jozef. 2015. „Nemčina je ťažká, Schengen je mŕtvý“. Trend, 28. září 2015. Dostupné na: <http://blog.etrend.sk/jozef-rajtar/nemcina-je-tazka-schengen-je-mtvy.html> (7. 12. 2016).

SaS. <http://www.strana-sas.sk>.

Sloboda a Solidarita. 2014. Všetci za Brusel, my za vás. Program SaS pre volby do Európskeho parlamentu dňa 24. mája 2014. Bratislava: Sloboda a Solidarita. Dostupné na: <http://www.strana-sas.sk/file/3912/program-sas-pre-volby-do-europskeho-parlamentu.pdf> (7. 12. 2016).

Sme. 2016. „Väčšina Obyčajných referendum podporí, možno vyzvú na účasť“. 7. ledna 2015. Dostupné na: <http://domov.sme.sk/c/7576764/vacsina-obycajnych-referendum-podpori-mozno-vyzvu-na-ucast.html#ixzz4ANdsCn3M> (7. 12. 2016).

Škripek, Branislav. 2015a. „Stanovisko B. Škripeka k vyhláseniu F. Hollanda a A. Merkelovej“. 8. 10. 2015. Dostupné na: <http://old.obycajniludia.sk/stanovisko-b-skripeka-k-vyhlaseniu-f-hollanda-a-a-merkelovej/> (7. 12. 2016).

Škripek, Branislav. 2015b. „Gender ideológia už aj na Slovensku“. 14. 10. 2015. Dostupné na: <http://www.branislavskripek.sk/gender-ideologia-uz-aj-na-slovensku> (7. 12. 2016).

Škripek, Branislav. 2016. „Dohoda s Tureckom je riziko“. 12. 5. 2016. Dostupné na: <http://www.branislavskripek.sk/dohoda-s-tureckom-je-riziko-vysledky-ankety/>. (7. 12. 2016).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. <https://slovak.statistics.sk>.

Zahradil, Jan. <http://www.zahradil.cz/>.

Zeit. 2016. „AfD–Vize Beatrix von Storch wechselt zu britischen Rechtspopulisten.“ 8. dubna 2016.

Dostupné na: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2016-04/afd-beatrix-von-storch-europaparlament-fraktion> (20. 4. 2016).

Žitňanská, Jana. <http://www.janazitnanska.sk/>.

Eurobarometr. 2015. Eurobarometer 84 Public opinion in the European Union.

Dostupné na:

<http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/yearFrom/1973/yearTo/2015/surveyKy/2098> (15. 8. 2016).

Literatura

Akbaba, Sertan. 2014. „A Critical Assessment of a Eurosceptic Party Group on European Integration: A Case Study of the European Conservatives and Reformists Group.“ *Baltic Journal of European Studies* 4, č. 1, 97–118.

Bale, Tim, Hanley, Seán a Szczerbiak, Aleks. 2010. „‘May Contain Nuts’? The reality behind the rhetoric surrounding the British Conservatives’ new group in the European Parliament.“ *The Political Quarterly* 81, č. 1, 85–98.

Balík, Stanislav. 2006. *ODS a komunální politika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Bodnárová, Barbora et al. 2013. *Analýza programových dokumentov vybraných politických strán v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky*. Bratislava: CEENA. <http://cenaa.org/wp-content/uploads/2014/06/CENAA-Analyza-programovych-dokumentov-vybranych-politickyh-stran-v-oblasti-zahrani%C4%8Dnej-a-bezpe%C4%8Dnostnej-politiky.pdf> (12. 12. 2015).

Conti, Nicolo. 2003. Party attitudes to European integration: A longitudinal analysis of the Italian case. Brighton: Sussex European Institute, 2003.

Dočkal, Vít, Kaniok, Petr a Závěšický, Jan. 2007. Evropský parlament. Brno: Masarykova univerzita.

Fiala, Petr. 2007. Evropský mezičas. Brno: Barrister & Principal.

Fiala, Petr a Pitrová, Markéta. 2003. Evropská Unie. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Flood, Chris a Usherwood, Simon. 2005. „Positions, Dispositions, Transitions: A Model of Group Alignment on EU Integration.“ Paper presented at 55th Annual Conference of the Political Studies Association, University of Leeds. Dostupné na: <http://www.psa.ac.uk/2005/pps/Flood.pdf> (20. 4. 2016).

Gyárfášová, Oľga. 2014. „Európanstvo na slovenský spôsob.“ In *Desať rokov v Únii: Slovenská a česká cesta*. Ed. Mesežnikov, Grigorij a Bútorová, Zora. Bratislava, Inštitut pre Verejné Otázky, 143–152.

Gyárfášová, Oľga. 2015. „Euro-scepticism: A Mobilising Appeal? Not for Everyone!“ *Politics in Central Europe* 11, č. 2, 1–17.

Hanley, Sean. 2008. „Embracing Europe, Opposing EU-ropes? Party-based Euroscepticism in the Czech Republic.“ In *Opposing Europe?: the comparative party politics of Euroscepticism volume I*. Ed. Paul Taggart a Aleks Szczerbiak. Oxford, Oxford University Press: 243–262.

Haughton, Tim, Novotná, Tereza a Deegan-Krause, Kevin. 2011. „The 2010 Czech and Slovak parliamentary elections: red cards to the ‘Winners’.“ *West European Politics* 34, č 2, 394–402.

Havlík, Vlastimil et al. 2006. Euroskepticismus a země střední a východní Evropy. Brno: Masarykova univerzita.

Havlík, Vlastimil. 2008. „Jak je měřit? Přístupy a metody analýzy postojů politických stran k evropské integraci.“ *Středoevropské politické studie* 10, č. 4, 340–369.

Havlík, Vlastimil et al. 2009. *České politické strany a evropská integrace*. Brno: Masarykova univerzita.

Hloušek, Vít a Kopeček, Lubomír. 2010. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada.

Just, Petr. 2015. „Euroskepticismus a euroskeptické strany ve volbách do Evropského parlamentu 2014 v ČR a na Slovensku.“ *Politics in Central Europe* 11, č. 1, 113–123.

Kaniok, Petr. 2006. *Evropenisté, eurogovernmentalisté a euroskeptici: reflexe euroskepticismu a jeho stranických projevů*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra politologie. Disertační práce.

Karlíček, Jan. 2015. *Význam euroskeptických postojů pro volbu euroskeptických stran – případ voleb do Evropského parlamentu 2014*. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií, katedra politologie. Diplomová práce.

Katz, S., Richard. 2008. „Euroscepticism in Parliament: A Comparative Analysis of the European and National Parliaments“
In Opposing Europe?: the comparative party politics of Euroscepticism volume II. Ed. Paul Taggart a Aleks Szczerbiak. Oxford, Oxford University Press: 151–181.

Kný, Daniel a Kratochvíl, Petr. 2015. „Caught in the Deviation Trap. On the Fallacies of the Study of Party-Based Euroscepticism.“ *Politologický časopis* 22, č. 3, 200–215.

Kopecký, Petr a Mudde, Cas. 2002. „The Two Sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe.“ *European Union Politics* 3, č. 3, 297–326.

Kopeček, Lubomír. 2004. „Euroskeptikové, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat?“ *Politologický časopis* 11, č. 3, 240–262.

Knudsen, Lauring, Ann–Christina. 2008. „Euroscepticism in Denmark.“ In *Opposing Europe?: the comparative party politics of Euroscepticism volume I*. Ed. Paul Taggart a Aleks Szczerbiak. Oxford, Oxford University Press: 152–168.

Leconte, Cecile. 2010. *Understanding euroscepticism*. New York, Palgrave Macmillan.

Mesežnikov, Grigorij. 2013. „Rise and Fall of New Political Parties in Slovakia.“ In: *Alternative politics?* Ed. Mesežnikov Grigorij, Gyárfášová, Oľga a Bútorová, Zora. Bratislava: Institute for Public Affairs, 53–82.

Mudde, Cas. 2011. „Sussex v. North Carolina. „The comparative Study of Party Based Euroscepticism.“ SEI Working Paper 12, Sussex European Institute (SEI). Dostupné na:
<http://www.sussex.ac.uk/sei/research/europeanpartieselectionsreferendumsnetwork/epernworkingpapers> (1. 3. 2016).

Sitter, Nick. 2002. „Opposing Europe: Euro–Scepticism, Opposition and Party competition.“ SEI Working Paper 56, Sussex European institute (SEI). Dostupné na: <http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/pdfs/wp56.pdf> (10. 10. 2015).

Szczerbiak, Aleks a Taggart, Paul. 2003. „Theorising Party–Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality.“ SEI Working Paper 69, Sussex European institute (SEI). Dostupné na: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-working-paper-12.pdf&site=266> (20. 6. 2016).

Szczerbiak, Aleks a Taggart, Paul. 2008a. *Opposing Europe?: the comparative party politics of Euroscepticism volume I*. Oxford, Oxford University Press.

Szczerbiak, Aleks a Taggart, Paul. 2008b. *Opposing Europe?: the comparative party politics of Euroscepticism volume II*. Oxford, Oxford University Press.

Taggart, Paul. 1998. „A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary western European party system.“ *European Journal of Political Research* 33, č. 3, 363–388.

Topaloff, Liubomir K. 2012. *Political parties and euroscepticism*. Londýn: Palgrave Macmillan.

Treib, Oliver. 2014. „The voter says no, but nobody listens: causes and consequences of the Eurosceptic vote in the 2014 European elections.“ *Journal of European Public Policy* 21, č. 10: 1541–1554.

Usherwood, Simon a Startin, Nick. 2013. „Euroscepticism as a Persistent Phenomenon.“ *JCMS: Journal of Common Market Studies* 51, č. 1: 1–16.